

Středoškolská odborná činnost

Výkon rodičovské zodpovědnosti

Kateřina Zabloudilová

Brno 2011

Středoškolská odborná činnost 2010/2011

Obor 17.: filozofie, politologie a ostatní humanitní a
společenské obory

Výkon rodičovské zodpovědnosti

Autor:

Kateřina Zabloudilová
Gymnázium, Brno-Řečkovice
Terezy Novákové 2
621 00, sexta A
Jihomoravský kraj

Konzultanti práce:

doc., JuDr. Zdeňka Králíčková, PhD.
JuDr. Radovan Dávid, Ing.
Mgr. Jan Vybíral

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracovala samostatně, použila jsem pouze podklady (literaturu, internet) citované v práci a uvedené v přiloženém seznamu a postup při zpracování práce je v souladu se zákonem č 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v plném znění.

V Brně dne: 25. února 2011

Podpis:.....

Poděkování

Na tomto místě si dovoluji si poděkovat paní doc. JuDr. Zdeňce Králíčkové, PhD. a panu JuDr. Radovanu Dávidu, Ing. za odborné rady, všestrannou ochotu a za veškerý čas, který mi věnovali při odborných konzultacích. Ráda bych rovněž poděkovala panu Mgr. Janu Vybíralovi za podnětné rady, korekci mé práce a její vedení. Současně děkuji také všem anonymním respondentům za vyplnění dotazníků.

Anotace

Práce s názvem Výkon rodičovské zodpovědnosti je rozdělena na dva celky. Teoretická část se věnuje základním právům a povinnostem, které vyplývají z institutu rodičovské zodpovědnosti, resp. ze Zákona o rodině. Popisuje, jak se promítnou do rodinné situace v souvislosti s odlukou či rozvodem rodičů, v případě modifikace rodičovské zodpovědnosti, či faktické modifikace rodičovské zodpovědnosti. V této části práce je často též nastíněno, že některé věci v souvislosti s rodičovskou zodpovědností jsou v Zákoně o rodině, či v jiných zákonech, které s danou problematikou souvisí, řešeny nevhodným způsobem, popř. vůbec. Praktická část analyzuje, co si o sporných věcech myslí znalci v oboru, kteří byli osloveni. Většina z nich nesouhlasí s dikcí zákona. Na základě návrhů oslovených odborníků, popř. vlastních myšlenek je sestaven návrh na úpravu Zákona o rodině. Některé případy jsou podloženy kazuistikami, které poskytl ÚMČ, Brno, Kr. Pole. Praktická část dále zjišťuje, jak jsou o nejpodstatnějších věcech, které se týkají rodičovské zodpovědnosti, informováni studenti brněnských gymnázií. Bylo zjištěno, že projevili velkou neznalost.

Klíčová slova: nezletilé dítě, rodič, rodičovská zodpovědnost, Zákon o rodině, zásah soudu do výkonu rodičovské zodpovědnosti, návrh zákona

Annotation

My school thesis with the title "Parental responsibility" is divided into two units. The theoretical part deals with basic rights and duties, that arise from institution of parental responsibility (Family Code). It describes their projecting to family situation in the context of divorce of parents, in the event of modification of parental responsibility or actual modification of parental responsibility. This part of my work often outlines, that some matters in the context of parental responsibility in Family Code (or in other legislativ in the context of the parental responsibility) are not solved appropriately or they are not solved at all. The practical part of work analyses the contacted experts' opinions on some questionable affairs. As we can see they mostly don not agree to the diction of the law. Based on experts' views or based on my own ideas a draft law has been drawn up to modify Family Code. Some cases are even based on case reports provided by Municipal Office Brno, Královo pole. The practical part of work also finds out, how much are students of grammar schools in Brno informed about the most important matters concerning parental responsibility. To sum up we can say that concerning this topic there is a great ignorance among young people in Brno.

Key words: minor child, parent, parental responsibility, Family Code, Court' interventions into excercise of parental responsibility

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 TEORETICKÁ ČÁST.....	10
2.1 Klíčové pojmy.....	10
2.1.1 Dítě.....	10
2.1.2 Rodič a vznik rodičovství.....	10
2.1.3 Rodičovská zodpovědnost	11
2.2 Práva a povinnosti rodičů vyplývající zejména z rodičovské zodpovědnosti a jejich výkon	12
2.2.1 Výchova.....	12
2.2.2 Výživa	12
2.2.3 Styk.....	13
2.3 Práva a povinnosti v souvislosti s odlukou a rozvodem	14
2.3.1 Zánik nesezdaného soužití	14
2.3.2 Zánik manželství rozvodem	14
2.3.2.1 Nesporný rozvod	14
2.3.2.2 Sporný rozvod	15
2.3.2.3 Rozvod s nezletilým dítětem.....	15
2.3.2.3.1 Výlučná výchova	16
2.3.2.3.2 Střídavá výchova	16
2.3.2.3.3 Společná výchova	17
2.4 Práva a povinnosti ve vazbě na modifikace rodičovské zodpovědnosti	18
2.4.1 Obecné informace o rodičovské zodpovědnosti	18
2.4.2 Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti	18
2.4.3 Omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti	19
2.4.4 Zbavení rodičovské zodpovědnosti	19
2.5 Práva a povinnosti ve vazbě na faktické modifikace rodičovské zodpovědností...	21
2.5.1 Omezení nebo zákaz styku	21
2.5.2 Děti versus domácí násilí	21
2.5.2.1 Psychologický úhel pohledu.....	22
2.5.2.2 Právní následky domácího násilí.....	22
2.5.3 Výkon rodičovské zodpovědnosti rodičů ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody.....	24
2.5.4 Výkon rodičovské zodpovědnosti a nezletilí rodiče	25

2.5.5 Výkon rodičovské zodpovědnosti a rodiče, kteří nemají plnou způsobilost k právním úkonům (nesvéprávní rodiče).....	25
2.6 Současný a navrhovaný občanský zákoník	27
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
3.1 Dotazníkové šetření mezi studenty	28
3.1.1 Výběrový soubor	28
3.1.2 Podstata dotazníkové metody	28
3.1.3 Výsledky	28
3.1.3.1 Demografické údaje	28
3.1.3.2 Odpovědi na otázky	30
3.1.4 Závěr dotazníkového šetření mezi studenty	38
3.2 Dotazníkové šetření mezi odborníky	39
3.2.1 Výběrový soubor a demografické údaje	39
3.2.2 Podstata dotazníkové metody	39
3.2.3 Zpracování odpovědí	40
3.2.4 Závěr dotazníkového šetření mezi odborníky	43
4 ZÁVĚR A DISKUSE.....	44
POUŽITÁ LITERATURA.....	46
PŘÍLOHY	

1 ÚVOD

Jako téma své Středoškolské odborné činnosti jsem si zvolila práci s názvem Výkon rodičovské zodpovědnosti. K výběru mě vedly důvody osobní i profesní. Pocházím z rozvedené rodiny a zároveň uvažuji o tom, že se budu po ukončení střední školy věnovat studii práva. S potěšením si tedy prohloubím své znalosti v oblasti rodičovské zodpovědnosti, resp. rodinného práva.

Rodina je v životě velmi důležitým faktorem a ovlivňuje vývoj každého z nás, to platí především u dětí. Partnerský vztah lze ukončit, ale rodičovství je trvalé a zrušit jej nelze. Nepřítomnost jednoho z rodičů ve výchově je velmi negativním vlivem, který vývoj dítěte poznamená. Je nesporné, že pro pozitivní vývoj dítěte, pro vývoj jeho psychiky, a pro jeho „plnohodnotný“ budoucí partnerský a rodičovský vztah je důležité, aby vyrůstalo v harmonickém prostředí, tvořeném oběma svými rodiči a bylo tak utvářeno mužským i ženským vzorem. V posledních letech ovšem ubývá případů ideální rodiny, která se skládá z obou rodičů a dětí. S vývojem naší společnosti přibývá rozvodů a situací, kdy např. jeden z rodičů má omezenou možnost se s dítětem stýkat, popř. tuto možnost nemá vůbec. Z tohoto důvodu je potřeba rozšířit povědomí o tom, co se s dětmi v těchto případech děje a jak se to promítne do výkonu práv a povinností rodičů.

Práce je rozdělena na dva celky. Teoretická část je zaměřena na práva a povinnosti rodičů v souvislosti s odlukou a rozvodem, na modifikace rodičovské zodpovědnosti a faktické modifikace rodičovské zodpovědnosti. Je zde též nastíněno, že některé věci jsou v Zákoně o rodině¹ upraveny poněkud rozporuplně a nevhodně.

S rozvody se setkáváme téměř denně. Většina dětí byla alespoň jednou svědkem hádky či výměny názorů svých rodičů a určitě je napadla podobná otázka typu: *Co by se mnou bylo, kdyby se rodiče rozešli?* V současné době jsou do manželských rozepří stále častěji zatahovány nezletilé děti, které se však s takovými situacemi umí jen těžce vyrovnávat. Proto je velmi důležité správně rozhodnout o následné péči o dítě po rozvodu jeho rodičů, což nebývá jednoduché. V práci jsou popsána různá výchovná prostředí, do kterých může být dítě svěřeno po rozvodu rodičů a názory na ně.

Jak již bylo řečeno, rodina, resp. rodiče, mají důležitou roli ve správném vývoji jedince. Jsou však případy, kdy tomu tak není, rodiče nevykonávají řádně své povinnosti a soud má pravomoc upravit výkon rodičovské zodpovědnosti pro dobro dítěte. Dochází tedy k modifikaci rodičovské zodpovědnosti. Můžeme se také setkat se situacemi, kdy rodič nemůže vykonávat práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti např. z důvodu výkonu trestu odnětí svobody, popř. nedosažení věku zletilosti, či kvůli omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům aj. Hovoříme pak o faktické modifikaci rodičovské zodpovědnosti.

V praktické části bude pomocí dotazníkového šetření mezi studenty zanalyzováno, jak moc jsou s danou problematikou seznámeni. V případě neznalosti, bude pravděpodobně zrealizována přednáška, která bude sloužit ke zvýšení jejich informovanosti. Bude také osloveno množství právníků, profesorů na právnických fakultách a osob, jejichž profese souvisí s tématem práce za účelem zjištění jejich názorů na dikci zákona v souvislosti

¹ Zák. č. 94/1963 Sb., dále jen Zákon o rodině, příp. ZOR (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

s rodičovskou zodpovědností. Lze se domnívat, že Zákon o rodině, příp. jiná legislativa, která souvisí s rodičovskou zodpovědností, jsou v mnoha ohledech nejasné, rozporuplné a v některých případech nevhodně upravují styk s dítětem. V případě nesouhlasných názorů na stávající znění zákona bude vytvořen návrh změn v Zákoně o rodině vycházející z výsledků dotazníkového šetření provedeného mezi znalci v oboru. Vzniklé domněnky a návrhy budou podloženy kazuistikami. Jedná se o informace poskytnuté ÚMČ Brno, Kr. Pole.

Cílem teoretické části práce je analýza nejdůležitějších fakt týkajících se rodičovské zodpovědnosti a péče o dítě po rozvodu. Hlavním smyslem praktické části je zjištění, jak jsou o těchto záležitostech informováni studenti, popř. navrhnutí úpravy zákona o rodině na základě názorů odborníků v oboru, zahraničních úprav, popř. vlastních nápadů. Návrh úprav bude pravděpodobně publikován odbornými konzultanty. V případě úspěchu práce bude její obsah umístěn na internetové stránky, aby byl přístupný veřejnosti. Z hlediska metod je používána zejména práce s odbornou literaturou, a to jak v knižní, časopisecké i elektronické podobě. Součástí jsou také grafy a tabulky, které jsou zpracovány z aktuálních statistických dat.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Klíčové pojmy

Tato kapitola stručně charakterizuje význam nejpodstatnějších pojmů práce ke zvýšení srozumitelnosti následujícího textu.

2.1.1 Dítě

Dítětem rozumíme každou lidskou bytost, která má celoživotní příbuzenský poměr vůči svým rodičům. Úmluva o právech dítěte² (čl. 2) říká, že: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“ [1] Ve většině soudních rozhodnutí bývá blaho dítěte nejvyšší prioritou. Z Úmluvy o právech dítěte též plyne, že pokud je dítě schopno formulovat své názory, má právo být vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, přičemž jeho názoru se musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (čl. 12).

2.1.2 Rodič a vznik rodičovství

Dle Úmluvy o právech dítěte mají oba rodiče společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, jejíž základním smyslem je zájem dítěte (čl. 18). Až do vzniku ustanovení §50a ZOR, které přinesla novela Zákona o rodině s účinností 1. 8. 1998 (přijato jako zákon č. 91/1998 Sb.), právní řád znal pouze pojem určení otcovství. Došlo ovšem k vytvoření pojmu určení rodičovství, které se do našeho právního řádu dostalo v souvislosti s ustanovením o určení mateřství. Zákon o rodině § 50a stanovuje, že matkou dítěte se stává žena, která jej porodila. V dřívější době by o tomto tvrzení nikdo nepochyboval a nikdo by jej nevyvracel, ovšem díky současnému rapidnímu vývoji medicíny je možné, aby žena přivedla na svět dítě, které pochází z genetického materiálu jiné ženy. Ovšem jakékoli smluvní upořádání statusových důsledků dítěte po jeho porodu je vyloučeno, jediným možným řešením pro matku, která poskytla genetický materiál matce, která porodila dítě, je adopce.

Při určování otcovství zákonodárce staví na tzv. právních domněnkách otcovství (§ 51- § 62a, ZOR). Vyšší domněnka má větší právní sílu a přednost před nižší (viz. příloha č. 1: Právní domněnky určování otcovství). Narození dítěte je povinno oznámit matričnímu úřadu zdravotnické zařízení, v němž byl porod ukončen, popř. lékař, rodič či zákonný zástupce. K zápisu do matriky je nutné předložit společné a shodné prohlášení obou rodičů o jménu, popř. jménech dítěte a souhlasné prohlášení rodičů o příjmení dítěte, pokud tento údaj není patrný z oddacího listu rodičů.

² sděl. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, 20. 11. 1989 OSN (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

2.1.3 Rodičovská zodpovědnost

Pojem rodičovská zodpovědnost byl našemu právnímu řádu neznámý až do roku 1998, kdy došlo k provedení tzv. Velké novely zákona o rodině č. 91/1998 Sb. Rodičovská zodpovědnost ze zákona náleží oběma rodičům, kteří se stávají jejími nositeli díky existenci vztahu rodičovství, bez ohledu na to, zda jsou manželé či nikoli. Rodičovská zodpovědnost náleží rodičům, kteří mají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Jestliže je rodič nezletilý, částečně omezený či úplně zbavený způsobilosti k právním úkonům, pak mu rodičovská zodpovědnost nenáleží a koncentruje se v osobě druhého rodiče. Pokud tato situace nastává v případě obou rodičů, pak je nutné dítěti ustanovit poručníka (viz: Příloha č. 7: Náhradní výchova).

Rodičovská zodpovědnost je definována jako: „Souhrn práv a povinností, které rodiče mají při péči o nezletilé dítě, což představuje zejména péči o jeho zdravý, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.“ [2] Institut rodičovské zodpovědnosti zahrnuje kromě péče o dítě i zastupování nezletilého dítěte v případě, že nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu a správu jmění dítěte (§ 31, odst. 1, ZOR). Nutno říct, že rodičovská zodpovědnost není podmíněna soužitím s dítětem. Rodič, který s dítětem nežije, neztrácí svá práva a povinnosti. Při jejím výkonu jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled, který odpovídá stupni jeho vývoje. Dle Úmluvy o právech dítěte by výchova měla směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co největší míře (čl. 29). Pro většinu rodin je to samozřejmostí a je v jejich zájmu, aby z dětí vyrostli zdraví, rozumově a mravně vyspělí lidé.

Bohužel se setkáváme i s případy, kdy tomu tak není. Rodiče přivedou na svět děti, jejichž osud je nezajímá. Dle Úmluvy o právech dítěte může soud v nezbytném případě oddělit dítě od svých rodičů (např. čl. 9). K takovýmto krokům dochází v situacích, kdy rodiče dítě zanedbávají, zneužívají k trestné činnosti nebo výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti brání nějaká závažná překážka. Pak hovoříme o modifikaci výkonu rodičovské zodpovědnosti, o níž bude podrobně pojednáno v následujících kapitolách.

2.2 Práva a povinnosti rodičů vyplývající zejména z rodičovské zodpovědnosti a jejich výkon

2.2.1 Výchova

Úmluva o právech dítěte říká, že dítě má od narození právo znát své rodiče a právo na jejich péči (čl. 7). Výchovu je třeba vnímat jako součást rodičovské zodpovědnosti, o níž stručně pojednává předchozí kapitola. Pojem výchova lze chápat v širším a užším slova smyslu. Výchovou v širším slova smyslu myslíme souhrn práv a povinností, zahrnující péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (§ 31, odst. 1a, ZOR), právo na výchovu v širším slova smyslu mají oba rodiče, ať spolu žijí či nikoli. Výchovu v užším slova smyslu určuje soud v případech, kdy je potřeba rozhodnout, kdo bude s dítětem žít ve společné domácnosti a rozhodovat o jeho každodenních věcech. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte a měli by mu být příkladem svým osobním životem (§ 32, ZOR). Z Úmluvy o právech dítěte (čl. 29) též vyplývá, že rodiče mají právo řídit jednání dítěte, vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje, určit povolání dítěte ve shodě s jeho zájmy a užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte. „Rodiče by měli výchovu zaměřit na posílení úcty k lidským právům a základním svobodám a k přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství a mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu.“ [3]

„Obecně lze říct, že zdravému vývoji dítěte napomáhá výchovný styl, který mu přináší pocit bezpodmínečného citového přijetí, akceptuje jeho jedinečnou osobnost, vyznačuje se tolerancí, trpělivostí a otevřeností, avšak dítěti formuluje jasné a srozumitelné hranice a pravidla, jež slouží k uspokojování základní psychické a sociální potřeby dítěte, vytváří bezpečný prostor pro zkoumání a poznávání vlastních emocí.“ [4] Naopak k výchovnému vedení, které nepodporuje správný rozvoj dítěte, patří: nedostatečné citové přijetí dítěte, liberální, nedůsledná či autokratická výchova. Těmito případy a postihy za ně bude pojednáno v kapitole: Práva a povinnosti ve vazbě na modifikace rodičovské zodpovědnosti.

Ve většině případů se rodiče na výchově dítěte dohodnou, občas však mají odlišný názor na nějakou podstatnou záležitost, týkající se dítěte, jakou může být např. výběr školy či povolání. V těchto případech platí, že: „nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při výkonu své rodičovské zodpovědnosti, rozhodne soud (§ 49, ZOR).“ [5]

2.2.2 Výživa

Vyživovací povinnost rodičů k dětem vzniká vždy ze zákona, tj. u matky v okamžiku narození dítěte a u otce při potvrzení jedné z domněnek určování otcovství. Vyživovací povinnost nepatří do institutu rodičovské zodpovědnosti, avšak lze mít za to, že ve vztahu rodiče a dítěte tvoří neopomenutelnou a podstatnou složku. Vyživovací povinnost mají rodiče vůči svému dítěti nezávisle na tom, zda jsou manželi, či nikoli (§ 88, ZOR).

„Oba rodiče jsou povinni přispívat na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Při určení rozsahu jejich vyživovací povinnosti se přihlíží i k tomu, který z rodičů o dítě osobně pečuje (§ 85, odst. 2, 3, ZOR).“ [6] Za odůvodněné potřeby dítěte lze považovat i tvorbu úspor zabezpečující přípravu na budoucí povolání, výživné by tedy nemělo mít tzv. spotřební charakter (§ 85a, odst. 2, ZOR).

Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem trvá do doby, dokud dítě není schopno samo se živit (85, odst. 1 § ZOR). Mylně je tedy rozšířen názor, že při dosažení věku zletilosti dítěte, příp. dosažení věku 26-ti let rodičům končí jejich vyživovací povinnost. Pokud dítě nastoupí do zaměstnání dříve, pak dochází k ukončení této povinnosti, častěji tomu bývá až později, protože v současné době většina dětí ukončuje studium až po dosažení věku osmnácti let. Vyživovací povinnost může skončit také uzavřením manželství dítěte, osvojením dítěte, popř. smrtí rodičů. Právo na výživné se nepromlčuje (§ 98 odst. 1, ZOR) a právo na něj lze pro nezletilé děti přiznat za tři roky zpětně. O výživném nezletilých dětí rozhoduje soud i bez návrhu a to v následujících případech:

- a) „jestliže rodiče dítěte spolu nežijí (§ 50 odst. 1, § 86, odst. 1., ZOR),
- b) jestliže rodiče dítěte spolu sice žijí, ale jeden z nich neplní vyživovací povinnost dobrovolně (§ 86 odst. 2, ZOR),
- c) jestliže je určováno otcovství k nezletilému dítěti (§ 113 OSŘ),
- d) v případě rozvodu manželství rodičů nezletilého dítěte (§ 26 odst. 1, ZOR),
- e) jestliže je dítě svěřováno do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči podle § 45, ZOR nebo do pěstounské péče podle § 45a-45d, ZOR, případně soud rozhoduje o nařízení ústavní nebo ochranné výchovy (§ 103, ZOR),
- f) jestliže dojde ke změně poměrů odůvodňující změnu dohody nebo soudního rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě (§99 odst. 1, ZOR),
- g) jestliže soud rozhoduje o právech těhotné ženy vůči pravděpodobnému otci jejího dítěte podle § 95 odst. 2, ZOR. “[7] Z toho tedy vyplývá, že soud rozhoduje o výživném až tehdy, je-li určeno výchovné prostředí nezletilého dítěte.

2.2.3 Styk

Dle Úmluvy o právech dítěte by mělo být zajištěno, aby nedošlo k oddělení dítěte od jeho rodičů proti jeho vůli a aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za vývoj a výchovu dítěte (čl. 9). Stát by se tedy měl postarat o to, aby dítě mělo možnost udržovat pravidelný a osobní kontakt s rodičem, se kterým trvale nežije, pokud to není v rozporu s jeho zájmy. Dle Úmluvy o styku s dětmi³ (č. 91/2005 Sb. m. s.) je možno styk s dítětem chápat různě. Může být přímý či nepřímý. Přímým stykem rozumíme osobní pobyt s dítětem po omezenou dobu u osoby, jíž nebylo svěřeno do individuální péče. Může probíhat v tradiční⁴ či netradiční dobu s různou délkou trvání. Nepřímým kontaktem rozumíme poskytnutí informací o dítěti osobě, které nebylo dítě svěřeno do individuální péče (tj. právo na informace) a jakýkoli druh komunikace mezi nimi. Nejčastěji probíhá prostřednictvím mobilního telefonu či internetu v případech, kdy se dítě nachází ve velké vzdálenosti od rodiče, je-li rodič ve výkonu trestu, popř. když není povolen přímý styk rodiče s dítětem.

Zákon stanovuje, že rodič musí být k výchově dítěte (tedy i k realizaci styku s ním) způsobilý a jeho životní poměry musí být v souladu se zájmem dítěte s ohledem na jeho osobnost, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti (§26, odst. 4, ZOR). Dále je nutno zmínit, že při úpravě styku dítěte s rodičem, jemuž nebylo svěřeno dítě do péče, se soudy neřídí žádnými modely, ale v každém konkrétním případě rozhodují tak, aby došlo k zachování nejlepšího zájmu dítěte. O řešení jednotlivých situací, které zasahují do styku rodiče a dítěte, bude pojednáno v následujících kapitolách.

³ sděl. 91/2005 Sb. m. s., Úmluva o styku s dítětem, 15. 5. 2003 Štrasburk (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

⁴ Tradiční- stále stejná doba, místo a interval, netradiční- závisí na domluvě; nejčastěji k němu dochází o prázdninách atd.

2.3 Práva a povinnosti v souvislosti s odlukou a rozvodem

2.3.1 Zánik nesezdaného soužití

Partnery opačného pohlaví, kteří spolu žijí v nemanželském vztahu, označujeme jako druha a družku. Ke vzniku partnerství dochází pouze neformálním způsobem, tj. společnou dohodou partnerů spolu žít, k jeho zániku dochází způsobem obdobným - stačí, když jeden z partnerů projeví přání ukončit společné soužití. Nepotřebuje k tomu ničím souhlas ani schválení a nikdo mu v tomto rozhodnutí nemůže bránit, jelikož partneri vůči sobě nemají žádná práva a povinnosti. Pro práci je však podstatné, že vztahy k dítěti partnerů, kteří se rozcházejí, jsou řešeny obdobně jako vztahy manželů, kteří se rozvádějí a řídí se tedy § 50, ZOR.

2.3.2 Zánik manželství rozvodem

V České republice dochází k zániku manželství nejčastěji rozvodem.⁵ Většina snoubenců vstupuje do manželství s představou, že jejich manželství bude trvat po celý život. Velmi často tomu tak není, například proto, že jeden z manželů nespĺňuje požadavky toho druhého, rodinný život mu nevyhovuje, popř. si najde jiného partnera. V takových případech dochází k rozvodu manželství. Rozvod může být smluvený nesporný nebo sporný. S lítostí můžeme konstatovat, že k rozvodům dochází stále častěji (viz. příloha č. 2: Sňatky a rozvody v letech 1950-2009), např. v roce 2009 bylo uzavřeno 52 374 manželství, avšak necelých 31 586 jich bylo rozvedeno.

Díky vzniku poslední novely zákona o rodině r. 1998 (zákon č. 91/1998 Sb.) došlo ke zvýšení ochrany nezletilého dítěte v souvislosti s rozvodem tím, že řízení o rozvodu manželství bylo odděleno od řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí. Z toho vyplývá, že soud, který rozhoduje o rozvodu manželství, nemusí být soudem, který je příslušný k rozhodování o péči o nezletilé dítě. Zákon totiž stanovuje, že mají-li manželé nezletilé děti, pak soud nemůže rozvést manželství, pokud by to bylo v rozporu s jejich zájmem, příp. také dokud nenabude právní moc rozhodnutí o úpravě poměrů o nezletilé děti pro dobu po rozvodu (§24 odst. 2 a §25 ZOR). Dítě může být svěřeno do péče jednomu z rodičů, popř. oběma rodičům do střídavé či společné výchovy.

2.3.2.1 Nesporný rozvod

Nesporný rozvod může být označován též jako konsenzuální či jako rozvod bez prokazování příčin rozvratu. Zjednodušeně řečeno se dá říct, že pokud se manželé dohodnou na rozvodu manželství a všech událostech s ním souvisejících, pak soud manželství rozvede, aniž by zjišťoval příčiny a existenci rozvratu manželství. I přesto se však nejedná o pouhou dohodu o zániku manželství, protože pro nesporný rozvod musí být splněny určité předpoklady a podmínky - manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců trvale nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí (§ 24, 24a, ZOR). Pokud má k samotnému rozvodu dojít, pak je tato alternativa rozhodně nejlepší, protože je z velké části zbavena všech nepříjemných událostí, hádek a sporů.

⁵ Jsou možné i jiné způsoby zániku manželství, ty jsou ovšem pro práci nepodstatné.

Manželé musí soudu předložit písemné smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů (především vypořádání společného jmění manželů), práva a povinnosti společného bydlení a smlouvu o případné vyživovací povinnosti v době po rozvodu. Nejdůležitějším dokumentem je ovšem dohoda o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, která přesně určuje, s kým bude dítě žít, jak si rodiče rozdělí výživu dítěte atd. Je nutné zmínit, že soud tuto dohodu neschválí hned, ale nejprve zkoumá poměry dětí, které v rozvodovém řízení zastupuje opatrovník. Opatrovníkem bývá prověřený pracovník příslušného orgánu okresního úřadu, který podává soudu zprávu na základě ověření poměrů, ve kterých dítě žije a informací, jak se o něj rodiče starají.

2.3.2.2 Sporný rozvod

Sporný rozvod bývá častější a mnohem víc komplikovaný. Rozvodové řízení a události, které ho provází, bývají často traumatizující a nepříjemné jak pro oba partnery, tak pro jejich děti. K spornému rozvodu dochází tehdy, když se manželé nedohodnou na všech věcech týkající se doby po rozvodu nebo jeden z nich nesouhlasí s rozvodem samotným. V takovýchto případech soud zjišťuje, zda je manželství hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, dále také příčiny rozvratu manželství a na základě těchto zjištění rozhoduje, zda manželství rozvede a jak upraví rozdělení společného majetku, péči o nezletilé dítě atd.

2.3.2.3 Rozvod s nezletilým dítětem

Rozvod s nezletilým dítětem se může týkat sporného i nesporného rozvodu. Z informací, které poskytuje Český statistický úřad, jasně plyne, že nejčastěji dochází k rozvodu manželství s nezletilými dětmi (viz. příloha č. 3: Struktura rozvodů s nezletilými dětmi), v roce 2001 to bylo 65 % všech rozvodů. Jak bylo již řečeno, soudní řízení týkající se nezletilého dítěte je od řízení o rozvodu rodičů, jejich majetkových vztahů atd. odděleno a manželství nemůže být rozvedeno, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte (§ 26, ZOR). Soud svým rozhodnutím upraví práva a povinnosti k dítěti na dobu po rozvodu, určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a výši výživného. „Výchovné prostředí, do kterého bude dítě svěřeno, musí být stabilní. Rozhodně není v zájmu dítěte a jeho zdravého rozvoje, aby bylo přemístováno z jednoho výchovného prostředí do jiného. Soud přihlíží i k eventuálnímu hmotnému zabezpečení ze strany rodiče, včetně bytových poměrů.“ [8] „Soud má při svém rozhodování na zřeteli zajištění co nejpříznivějších podmínek pro zdárný vývoj dítěte, včetně vytvoření možnosti utváření a upevňování vzájemného vztahu mezi dítětem a jeho rodiči, a současně dbá na zachování citových vazeb dítěte k sourozencům a prarodičům (§ 26, odst. 4, ZOR). Rozhodování o poměrech nezletilých dětí na dobu po rozvodu, tj. úprava rodičovské zodpovědnosti, je pro rodiče rozhodnutím zásadním, často velmi bolestivým, neboť jim soud upravuje jejich práva a povinnosti k dítěti na dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý rodič přispívat na jeho obživu. Právě v tomto řízení se nejčastěji projevují negativní emoce, následky rozvratu manželství, které ke škodě dětí a jejich budoucnosti ovlivňují stanoviska rodičů.“ [9] V řadě případů dochází k aplikaci znaleckých posudků, popř. návštěv psychologů a psychiatrů. Dítě může být následně svěřeno do výlučné, střídavé či společné výchovy.

2.3.2.3.1 Výlučná výchova

Tato alternativa svěřením dítěte do výchovy po rozvodu rodičů je v naší zemi stále nejčastější (viz Příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů) a znamená, že dítě se je svěřeno do individuální výchovy jednomu z rodičů, který rozhoduje o jeho běžných věcech a vykonává osobní péči. Druhý rodič má samozřejmě zachována veškerá práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, zejména právo na výchovu dítěte v nejširším smyslu, na kontakt s dítětem a na jeho zastupování a správu jmění dítěte. Dosud je spíše zažitá praxe, podle níž jsou děti svěřovány do výchovy matce, hlavně proto, že dítě potřebuje zvýšenou péči, kterou je schopna mu zajistit především matka. V současné době dochází k trendům svěřování dítěte do péče otci, většinou v případech starších dětí, které již nepotřebují bezprostřední péči matky. Některé statistiky uvádí, že dítě je svěřeno v 90 % případech rozvodů s nezletilým dítětem do výlučné péče matce i přesto, že 40 % otců má zájem mít dítě ve své péči. Jako nejznámějšího otce, jemuž nebylo svěřeno dítě do výlučné výchovy, můžeme označit Jiřího Fialu. Založil organizaci otců, kterým bývalé partnerky brání ve styku s dítětem s názvem K213. Po řadě kontroverzních protestů se dostal až do výkonu trestu odnětí svobody po dobu dvou měsíců.

Není stanoven žádný model pro vymezení intervalů kontaktu s rodičem, kterému dítě nebylo svěřeno do individuální výchovy a ke každému případu se přistupuje individuálně, obecně však platí, že dítě se stýká s druhým rodičem každý druhý víkend a během některých státních svátků a prázdnin. Četnost a délka styku dítěte s druhým rodičem závisí na mnoha faktorech, např. na věku dítěte, jeho zdravotním stavu, názoru či jeho vztahu k rodiči. Zákon vychází z toho, že rodiče se na realizaci kontaktu s dítětem dohodnou, protože je větší pravděpodobnost, že oba budou plnit své povinnosti vyplývající z dohody (§ 27, odst. 1, ZOR). Dohoda rodičů nevyžaduje schválení soudu, ale v případě nutnosti zajištění zájmu dítěte soud může její znění upravit rozhodnutím. Druhý rodič má právo na informace o dítěti a to nejenom o jeho zdravotním stavu, ale i školních výsledcích či mimoškolních aktivitách.

Můžeme se setkat s případy, kdy rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, brání styku dítěte s druhým rodičem. Za tento čin mu mohou být uděleny pokuty (výše pokuty nesmí přesahovat 50 000 Kč, lze ji ale ukládat opakovaně), popř. může dojít k trestnému stíhání rodiče. Pokud by došlo k opakovanému bezdůvodnému bránění styku dítěte s druhým rodičem, nastává situace tzv. změny poměrů, která může mít za výsledek i nové rozhodnutí o výchovném prostředí. V praxi ovšem nedochází k častému využívání. Stejně platí, že pokud druhý rodič nedodržuje termíny styku s dítětem, pak může dojít k úpravě styku v jeho neprospěch (§ 27, odst. 2, ZOR).

2.3.2.3.2 Střídavá výchova

Již zmiňovaná velká novela ZOR s účinností 1. 8. 1998 přinesla do našeho právního řádu institut střídavé a společné výchovy. Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby (§ 26, 2. odst., ZOR).

Střídavá výchova znamená, že dítě není nastálo svěřeno do výchovy jednomu z rodičů, avšak střídavě pobývá u každého z rodičů po určité časové období (nejčastějším časovým úsekem je v současnosti doba jednoho týdne), avšak tento způsob výchovy se však v praxi příliš

nevyužívá (viz příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů). Délka pobytu není jasně stanovena, měla by být závislá na věku dítěte, vzdálenosti bydliště rodičů atd. Ze samotné dikce zákona jasně vyplývá, že soud přistupuje k řešení střídavé výchovy tehdy, je-li tento krok v zájmu dítěte. Je sledováno, zda zůstane dítěti stejné školní prostředí, kamarádi, možnost provozovat mimoškolní aktivity a také, zda dítě souhlasí s podstatou režimu střídavé výchovy a přeje si ji. Pokud by si např. střídavou výchovu přál jeden z rodičů, ale samotné dítě by projevilo zájem zůstat u jednoho rodiče, pak soud nepřistoupí k rozhodnutí o střídavé výchově. Při schvalování dohody o střídavé péči soud ve většině případů nerozhoduje o výživném, jelikož jedním z hlavních smyslů tohoto výchovného prostředí je vzájemná dohoda rodičů.

Názory na střídavou výchovu jsou v očích dětských psychologů a pediatriů velice protichůdné. Někteří psychologové tvrdí, že pro děti raného školního věku není vůbec vhodná, v úvahu přichází pouze v případech dětí starších, kde ovšem hrozí riziko, že děti budou z této situace těžit a zajišťovat si u každého rodiče určité finanční výhody. Dále zmiňují fakt, že dítě potřebuje k vývoji stabilní prostředí, do kterého patří, domov, kde má své hračky a kamarády.

Názory na podporu střídavé péče vyjádřil např. psycholog PhDr. Tomáš Novák, který ve svém článku uvedl, že: „Střídavá výchova omezuje pocity ztráty, a tím i zvyšuje sebeúctu dítěte. Při výchově jsou zachovávány jak prvky mužského, tak i ženského přístupu, možnost ztotožnění a komunikace s mužským i ženským rodičovským vzorem. Stav ovšem nelze zidealizovat. Bez dobré vůle obou rodičů může nadělat víc škody než užitku.“ [10] Dále se hovoří o tom, že tento způsob výchovy je spravedlivý a pro dítě lehce pochopitelný, jelikož je už od mala vedeno k tomu, aby se dělilo s ostatními. Je pro něj tedy logické, že i o něj se podělí rodiče a navíc s každým rodičem pak stráví stejně času jako v úplné rodině.

Řešení výchovného prostředí touto formou je zpravidla ideální pro harmonickou rodinu, kde její členi (především rozvedení manželé) jsou i nadále schopni spolu bez větších problémů komunikovat, setkávat se, spolupracovat a dohodnout se na podstatných věcech, ale i drobných záležitostech, které se týkají výchovy dítěte. Rodiče se např. musí dohodnout, kde bude mít dítě trvalé bydliště, jakého lékaře bude navštěvovat, či který z nich bude pobírat přídatky na děti. V praktické části práce budou zjištěny názory na toto výchovné prostředí.

2.3.2.3.3 Společná výchova

Toto tzv. „rozhodnutí-nerozhodnutí“ v podstatě znamená, že není určeno, komu bude dítě svěřeno do výchovy po rozvodu rodičů, protože rodiče spolu zůstanou žít ve společné domácnosti a hodlají takto nadále žít i v blízké budoucnosti. Společná výchova se do evropského právního systému dostala v posledních 15-ti letech a soud o ní rozhoduje pouze výjimečně, nejčastěji k tomuto řešení dochází, když nezletilé dítě brzy nabude věku zletilosti a otázkou jeho výchovy není nutné se zabývat (viz příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů). Poměry dítěte tedy zůstanou stejné, jakoby k rozvodu manželství ani nedošlo, můžeme tedy říct, že společná výchova již existuje a jde pouze o potvrzení současného faktického stavu. Je třeba si položit otázku, zda byl rozvat manželství tak silný, že muselo k rozvodu nutně dojít, když manželé spolu zůstanou bydlet. Zda výchovné prostředí formou společné výchovy je pro dítě vhodné, bude pojednáno v praktické části práce.

2.4 Práva a povinnosti ve vazbě na modifikace rodičovské zodpovědnosti

2.4.1 Obecné informace o rodičovské zodpovědnosti

O základních rysech rodičovské zodpovědnosti bylo již stručně pojednáno v předchozí kapitole. Také bylo odkázáno na bližší a konkrétnější informace, tj. v této kapitole, které se týkají modifikace rodičovské zodpovědnosti. Úmluva o právech dítěte říká, že dítě by nemělo být odděleno od svých rodičů, avšak v případech, kdy by takový krok byl nezbytný, potřebný a v zájmu dítěte, pak má soud povinnost jej učinit (čl. 9). „Dítě je vůči svým rodičům fakticky slabší subjekt, nikoli však pouhý objekt. Z důvodu věku, sociální nezralosti apod. je dítě třeba chránit, a to soukromoprávními i veřejnoprávními prostředky. Jestliže tedy rodiče nemohou, nechtějí, či nedokáží vykonávat práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti v zájmu dítěte, resp. pokud dochází k jejich zanedbávání nebo zneužívání, jestliže se rodiče nemohou nebo nechtějí dohodnout, musí stát v zájmu blaha dítěte zasáhnout.“ [11] Zákon tedy do práv rodiče zasahuje tehdy, když chování rodičů zasahuje do práv dětí. Dle Úmluvy o právech dítěte má stát povinnost zajistit všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte v případě, že dítě je obětí zanedbání, využívání, zneužívání či násilí (čl. 39). Co se týče četnosti zásahů do rodičovské zodpovědnosti, tak můžeme konstatovat, že jejich výskyt není příliš častý, avšak ne nevídaný. Např. v roce 2004 soud do výkonu rodičovské zodpovědnosti zasáhl celkem 1 180krát (viz. příloha č. 4: Rodičovská zodpovědnost).

Každý člověk má právo upozornit rodiče na závadné chování jejich dítěte, popř. na porušení povinnosti nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti. Jedná se o případy, kdy fyzická osoba řádně nevykonává péči o nezletilé dítě, dále když chování dítěte je protispolečenské, popř. když je na dětech páchán trestný čin ohrožující jejich zdraví, důstojnost či jmění. Děti pak mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, o kterou si mohou požádat dokonce i samy. Ochranu dítěti může zajistit jak orgán sociálně-právní ochrany, tak soud. Orgán sociálně-právní ochrany má však menší pravomoci, může např. vykonávat dohled nad nezletilým dítětem, napomenout rodiče, popř. uložit nezletilému omezení⁶. Soud má moc podstatně vyšší a může rodičovskou zodpovědnost pozastavit, omezit a dokonce jí rodiče zbavit. Právě o soudních zásazích bude pojednáno v následujících podkapitolách. Nutno říct, že omezením, pozastavením a zbavením rodičovské zodpovědnosti nezaniká právo rodičů na vyživovací povinnost vůči dítěti (§ 44, odst. 5, ZOR). Dojde-li k podstatné změně poměrů, dochází k řízení o obnovení rodičovské zodpovědnosti, soud však pečlivě zkoumá, zda je tento krok v souladu s blahem dítěte (§ 28, ZOR).

2.4.2 Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti

Z dikce zákona o rodině vyplývá, že: „Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti (§ 44, odst. 1, ZOR).“ [12] Tzv. sistace rodičovské zodpovědnosti je nejméně problematická ve srovnání s ostatními úpravami výkonu rodičovské zodpovědnosti. K jejímu vzniku dochází tehdy, když rodič např. dočasně pracuje v zahraničí, je dlouhodobě nemocný

⁶ Omezení nezletilého dítěte si klade za cíl odstranění negativních vlivů ve výchově dítěte, jako je např. návštěva podniků a zábav nevhodných k jeho vývoji.

nebo je ve výkonu trestu odnětí svobody. Rodič tedy ztrácí způsobilost rozhodovat o dítěti, vychovávat, zastupovat ho a v neposlední řadě i spravovat jeho majetek. Výkon rodičovské zodpovědnosti se pak koncentruje v osobě druhého rodiče. V případě, že rodičovská zodpovědnost byla pozastavena oběma rodičům, je dítěti ustanoven poručník (viz: Příloha č. 7: Náhradní výchova). Nutno říct, že pozastavením výkonu rodičovské zodpovědnosti rodič rodičovskou zodpovědnost neztrácí, ale nemůže vykonávat některá práva a povinnosti z ní vyplývající (§ 44, odst. 5, ZOR). Pozastavení rodičovské zodpovědnosti není sankcí pro rodiče, spíše slouží pro dobro dítěte.

2.4.3 Omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti

Rozhodnutí o omezení rodičovské zodpovědnosti již sankcí pro rodiče je, avšak týká se jen části rodičovské zodpovědnosti, např. správy jmění dítěte, někdy i styku rozvedeného rodiče s dítětem atd. Dochází k němu v případech, kdy rodič nevykonává své práva a povinnosti řádně a v zájmu dítěte, pro jehož blaho je omezení rodičovské zodpovědnosti nezbytné, tedy jestliže se rodič k dítěti chová nějakým nevhodným způsobem (§ 44, odst. 2, ZOR). Tím myslíme případy, kdy rodiče nebo některý z nich nevěnuje výchově dítěte potřebnou péči, dává přednost vlastním zájmům, nesnaží se zajistit dítěti potřebné výchovné vedení, nepokouší se jej odvrátit od špatné společnosti, dále v případech, kdy rodiče nedisponují s majetkem dítěte s péčí řádného hospodáře.

Soud má za úkol jasně stanovit rozsah omezení, tj. čeho přesně se týká, podle povahy konkrétního případu. Stejně jako v případě pozastavení rodičovské zodpovědnosti se po jejím omezení výkon rodičovské zodpovědnosti soustředí v osobě druhého rodiče, popř. by musel soud dítěti ustanovit opatrovníka.

2.4.4 Zbavení rodičovské zodpovědnosti

Tento způsob intervence do výkonu rodičovské zodpovědnosti je rozhodně nejzásadnějším rozhodnutím ve vztahu rodiče a dítěte. Jednání rodiče lze označit jako zaviněné a rodič přestává být nositelem rodičovské zodpovědnosti. Pokud má rodič více nezletilých dětí, pak se rozhodnutí vztahuje jen vůči jednomu konkrétnímu dítěti, nikoli k dětem dalším, nemůže tedy být zbaven rodičovské zodpovědnosti „jako takové“. Jsou však případy, kdy dochází ke zbavení rodičovské zodpovědnosti vůči všem dětem po pečlivém přezkoumání případu soudem. Ke zbavení rodičovské zodpovědnosti nedochází po jednorázovém či ojedinělém vybočení nebo opomenutí rodičovské péče, ale rodič musí vyvinout intenzivní protispolečenské chování vůči jeho nezletilému dítěti (§ 44, odst. 3, ZOR).

Soud je vždy povinen zahájit řízení o zbavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, je-li prokázán některý z důvodů uvedených § 44 v odst. 4 v Zákoně o rodině. Úmluva o právech dítěte říká, že stát má povinnost činit veškerá opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání (čl 12). Jeden z důvodů pro zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti je úmyslný trestný čin, jehož se rodič dopustil vůči dítěti. Trestným činem může být týrání svěřené osoby (§198 TZk⁷), opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§195 TZk), zanedbávání povinné výživy

⁷ zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dále jen TZk (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

(§ 196, TZk), ohrožování výchovy dítěte (§201 TZk), pohlavní zneužívání (§187 TZk) aj. Dalším důvodem může být použití osoby mladší 15-ti let ke spáchání trestného činu. Tím myslíme případy, kdy rodiče posílají děti páchat trestnou činnost (krádež, kapsářství apod.), a dále když rodič slouží jako spolupachatel, návodce či pomocník.

Při vzniku zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti se rodičovská zodpovědnost po tomto zásahu koncentruje v osobě druhého rodiče, popř. dochází k ustanovení poručníka soudem. Přestože rodič je zbaven rodičovské zodpovědnosti, nemusí ztratit nárok na kontakt s dítětem. Zbavení rodičovské zodpovědnosti ještě neznamena, že dítě nesmí s rodičem nadále fyzicky žít. O tom, zda je to vhodné, bude pojednáno v praktické části práce. Dítě může být podle § 45 ZOR svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, nejčastěji také příbuzného, který poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Dále také existuje i možnost pěstounské péče, která je pouze dočasným řešením. Rodičovská zodpovědnost náleží rodičům, kteří pouze část výkonu rodičovské zodpovědnosti přenechávají pěstounům. Další variantou je tzv. ústavní výchova, ke které soudy přistupují, pokud už nemají jinou možnost (viz: Příloha č. 7: Náhradní výchova).

2.5 Práva a povinnosti ve vazbě na faktické modifikace rodičovské zodpovědnosti

2.5.1 Omezení nebo zákaz styku

Omezení nebo zákaz styku rodiče s dítětem jsou zvláštními druhy omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti, které jsou zakotveny v ustanovení § 27 odst. 3, ZOR, podle něhož může o tomto zásahu do práv rodiče i dítěte rozhodnout pouze soud, je-li rozhodnutí nutné a v zájmu dítěte. Lze mít za to, že rozhoduje-li soud o pozastavení, zbavení či omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti, pak by se měl zabývat i stykem rodiče s dítětem. Toto tvrzení ovšem není pravidlem, jelikož interpretace zákona je poněkud rozporuplná. Na druhou stranu, dopady omezení a zákazu styku rodiče s dítětem jsou velmi tvrdé, proto by k nim soud měl přistupovat až po důkladném prozkoumání celé situace. Omezením či zákazem styku rodič nemůže vychovávat dítě v nejšířím slova smyslu, avšak může mu být zachováno právo na písemný či telefonický kontakt s dítětem. Dále je nutno zmínit, že zůstává i nadále zákonným zástupcem a po dohodě s druhým rodičem může rozhodovat o podstatných věcech ve výchově dítěte a správě jeho jmění.

Ze zákona vyplývá, že rodiče, kteří se rozvedli, se na realizaci kontaktu dítěte a rodiče, jemuž nebylo svěřeno dítě do péče, domluví (§ 27, ZOR). V praxi se však setkáváme spíše s tím, že toho schopni nejsou, a proto žádají soud, aby upravil styk s dítětem. Ten se pak může zabývat úpravou tzv. běžného styku a úpravou omezeného styku, jehož krajní variantou je i zákaz styku po řádném prozkoumání celé situace včetně konzultace s psychologem. O omezení či zákazu styku soud rozhodne na podnět rodiče, který žádá, aby dítě svěřené do jeho výchovy, realizovalo kontakt s druhým rodičem v rozsahu několika hodin v měsíci, mnohdy právě za jeho přítomnosti. Rodič často zdůvodňuje svůj návrh zápornými osobnostními či výchovnými kvalitami druhého rodiče, neochotou a strachem dítěte se s ním stýkat, eventuálně i nebezpečím, do kterého je dítě vystaveno. Nezřídka bývá návrh na omezení či zákaz styku podán, protože rodič chce druhého rodiče „potrestat“ nebo s ním pouze přijít do kontaktu u soudu. Soud samozřejmě přihlíží na zhoršení kvality vztahů rodičů po rozvodu a uvědomuje si důležitost vývoje vztahu dítěte s rodičem, pro jehož vznik je pouhých pár hodin v měsíci nedostačujících. Lze mít ovšem za to, že se vyskytují i případy, kdy omezení či zákaz styku rodiče s dítětem je skutečně na místě a soud k němu po pečlivém přezkoumání případu přistoupí (viz příloha č. 11: Zásah do styku rodičů s dětmi v roce 2009).

2.5.2 Děti versus domácí násilí

První věc, kterou je nutno zmínit v situaci s problematikou domácího násilí, je její tabuizace v rodinném právu, jelikož zákonodárce zde tento výraz téměř nepoužívá. Co se týče četnosti výskytu tohoto jevu ve společnosti, je jakýkoli číselný údaj velice nespolehlivý a orientační. Dle statistiky Bona⁸ bylo v roce 2005 zaregistrováno 985 případů domácího násilí, ze kterých vzešlo 235 obětí v podobě nezletilých dětí. Výsledky statistického šetření týkajícího se domácího násilí, které přineslo občanské sdružení Rosa⁹ v roce 2004, poukazují na fakt, že děti bývají ve většině případů pouhými svědky. Poradenské centrum této organizace

⁸ Internetové stránky volny.cz/bona-linka, které si kladou za cíl informovat společnost o rozsahu, následcích a nepřijatelnosti domácího násilí a přispět k vytvoření systému adekvátní reakce na tento specifický druh násilí v České republice.

⁹ Občanské sdružení ROSA je centrum pro týrané a osamělé ženy, které poskytuje pomoc obětem domácího násilí formou odborného poradenství, azylového ubytování a telefonické krizové intervence.

navštívilo 191 klientek, které měly celkem 292 dětí. Z celkového počtu dětí bylo svědkem 94 % dětí (tj. 256 %), obětí domácího násilí bylo 6 % dětí (tj. 17). V souvislosti domácího násilí s rodičovskou zodpovědností je nutné zmínit hlavní účely institutu rodičovské zodpovědnosti. V první řadě je to poskytnutí rodiči prostor pro její realizaci, na straně druhé je to ochrana nezletilého dítěte a jeho práv.

Následující kapitolu jsem se rozhodla rozdělit na dvě části. První bude spíše psychologická, jedná se o subjektivní pocity dítěte postiženého domácím násilím, jeho reakce a vnímání domácího prostředí. Druhá bude pojednávat o právních důsledcích domácího násilí pro oběti a násilníky.

2.5.2.1 Psychologický úhel pohledu

V naší společnosti je mylně rozšířen názor, že pokud dítě nevidí násilnou situaci na vlastní oči, tak si jí nikdy nevšimne. Je tomu právě naopak, protože děti téměř vždy vnímají podivné chování mezi rodiči, ať už jsou ve svém pokojíčku nebo se dívají na televizi. „Je nepopíratelné, že domácí násilí je traumatizující událostí, která má devastující vliv na děti, a to i na ty, které nejsou přímo zneužívány, ale jsou pouhými svědky násilného chování mezi rodiči. Ve svém primárním prostředí se učí nežádoucím způsobům chování a setrvání v takovém prostředí je ohrožuje. Výzkumy, které probíhaly v USA okolo roku 1990, ukázaly, že jak jednotlivý silně traumatizující zážitek, tak přítomnost při násilném chování rodičů může vést až k vážným dlouhodobým problémům. Děti žijící v rodinách, kde dochází k emocionálnímu, psychickému a fyzickému násilí, i když nejsou přímo jeho cílem, jsou oběťmi celé situace. Jsou nuceny vyrovnávat se se stresem, který vychází z modelů chování v nefunkční rodině.“ [13] Děti pociťují návaly strachu a nejistoty, které rozhodně nejsou v souladu s jejich správným vývojem. „Psychologické výzkumy dokonce prokazují, že děti si na situace tohoto typu v podstatě nezvyknou nikdy. Naopak. Pokaždé, kdy jsou s nimi opětovně konfrontovány, se jejich pocity strachu stupňují. Jaký dopad budou mít tyto rodinné podmínky na samo dítě, závisí na několika konkrétních jevech. Například na tom, jak je dítě staré, na jeho charakteru, na vztahu k rodičům, temperamentu, ale i na tom, s jakým typem domácího násilí se vlastně potýkají.“ [14] Jejich reakce může být různá, od křiku, pláče, útěku, ochrany napadeného rodiče po ignoraci celé situace. Čím déle se dítě potýká s domácím násilím, tím větší je šance, že se na něm celá situace podepíše velice negativním způsobem (např. nespavostí, přecitlivělostí, agresivitou, sníženou koncentrovaností, sebeobviňováním aj.) Většina dětí se snaží zabránit opakování násilných okamžiků, je v podstatě stále ve střehu a pod velkým tlakem, což rozhodně nepřispívá ke správnému vývoji.

2.5.2.2 Právní následky domácího násilí

Předchozí kapitola poukázala na fakt, že domácí násilí rozhodně není věc, která by byla v zájmu dítěte, proto se jeho oběti mohou spolehnout na podporu ze strany státu. Zákon pak nezletilé dítě chápe jako tzv. navrhovatele, který musí být zastoupen. Právní úprava je postavena na třech spolu souvisejících službách- Policie ČR, intervenční centra a soudy rozhodující o věcech civilních.

Policejní ochrana proti domácímu násilí je v České republice upravena zákonem č. 135/2006 Sb.¹⁰, na ochranu před domácím násilím, ve spojení se zákonem č. 108/2006 Sb.¹¹, o sociálních službách. Policie ČR může nařídit, aby násilník opustil společné obydlí, nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí, zdržel se setkávání s navrhovatelem, nebo aby se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele (dále „rozhodnutí o vykázaní“). Policie může násilnou osobu vykázat na dobu právě 10-ti dnů, tuto lhůtu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Dle § 21 b (zákon č. 135/2006 Sb.) se rozhodnutí o vykázaní vydává bez projednání věci a z úřední povinnosti, přičemž souhlas ohrožené osoby se nevyžaduje. „V České republice bylo v období od 1. 1. - 31. 12. 2007 prostřednictvím intervenčních center celkem evidováno 862 rozhodnutí Policie ČR o vykázaní nebo vstupu násilné osoby do společného obydlí.“ [15] V letech 2007-2009 došlo k vykázaní násilného pachatele asi 700x během každého roku (viz. příloha č. 10: Přehled počtu vykázaní v ČR v letech 2007-2009).

Intervenční centra nemají velké pravomoci, pouze informují oběti o možnostech řešení situace, poskytují psychologickou pomoc, nehmotnou sociální pomoc ambulantní povahy, či zprostředkovávají následnou pomoc právní, jejich funkci upravuje § 60a v Zákoně o sociálních službách.

V soudním řízení soud jedná dle § 76b OSŘ¹² o vydání předběžného opatření v podobě vykázaní či zákazu kontaktování ohrožené osoby v návaznosti na kroky Policie ČR nebo zcela samostatně. Na rozdíl od rozhodování Policie ČR, soud nerozhoduje automaticky z úřední povinnosti, ale na základě návrhu navrhovatele. Soud může zajistit ochranu teritoriální na rozdíl od Policie ČR na dobu 30-ti dnů a tzv. ochranu personální, tj. zákaz navazování kontaktu s ohroženou osobou. Před uplynutím této doby bývá často zahájeno řízení o zákazu nebo omezení styku s dítětem. Nutno říci, že pachatel trestní činnosti týrání osoby žijící ve společném obydlí může být dle § 199 TZk potrestán odnětím svobody, avšak domácí násilí lze zahrnout do více skutkových podstat¹³.

Nyní je potřeba rozlišit, zda je dítě přímou či nepřímou obětí domácího násilí. Pokud ano, pak rozhodnutí o vykázaní má vůči němu své opodstatnění a není jakkoli v rozporu s jeho zájmy. Také dochází ke zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti násilného rodiče (resp. omezení styku s ním.) Pokud ovšem dítě není přímou obětí domácího násilí a např. pouze svědkem, pak má stále právo na styk s rodičem, protože rozhodnutím o vykázaní nedochází k omezení, resp. zbavení rodičovské zodpovědnosti, ani k omezení styku s dítětem. Situace je poměrně komplikovaná, protože dochází k tzv. ambivalenci, kdy děti milují násilného rodiče, avšak jej nenávidí jako násilníka. Na druhou stranu, někteří psychologové uvádí, že i když dítě není přímou obětí fyzického násilí, ale pouze mu svědčí, stává se automaticky obětí psychického násilí a je nutné zasáhnout do jeho styku s násilným rodičem, který se jej většinou neodbytně dožaduje. „Pokud násilný partner předesílá, že mu jde o blaho dítěte a jeho nejvyšší zájmy, měl by zvážit, jaký má celá situace na dítě dopad, jak se dítě asi cítí, co prožívá ve chvílích, kdy je svědkem brutálních útoků a ponižování od jednoho nejbližšího člověka směrem k druhému. Je pochopitelné, že jako rodič ani násilný partner nechce ztratit kontakt se svým dítětem, ale pokud by zvážil výše uvedené námitky, musel by uznat, že dítě má právo si samo

¹⁰ zák. č. 135/2006 sb. ze dne 14. března 2006, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

¹¹ zák. č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

¹² zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále pouze OSŘ (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

¹³ Např.: trestný čin týrání svěřené osoby (§ 198, TZk), omezování osobní svobody (§171, TZk) aj.

zvolit, s kým se chce stýkat a kde se cítí bezpečně. “[16] Protože ale pachatel musí opustit prostředí, ve kterém žije druhý rodič, dochází k faktickému omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti, které je často napadáno jako nerespektování práva otce na styk s dítětem, projev neochoty, neschopnosti komunikace a kompromisu ze strany matky. Vykázaný rodič tedy neztrácí právo vykonávat rodičovskou zodpovědnost, proto je otci zpravidla povolen kontakt s jeho dětmi i v případě, že má zákaz pohybování se v blízkosti jejich matky. „Situace je komplikovaná v tom smyslu, že dítě by mělo být na kontakt připraveno druhým, domácím násilím postiženým rodičem, a tímto rodičem násilníkovi předáno. “ [17] Proto by měl zákonodárce na tuto věc zájmu dítěte výslovně reagovat a zasloužit se o její důkladnější úpravu, jelikož praxe bývá často velice rozporuplná. V zájmu dítěte je totiž nutná jednoznačná úprava poměrů. O problematice rozhodnutí o vykázání v souvislosti s rodičovskou zodpovědností bude pojednáno v praktické části práce.

2.5.3 Výkon rodičovské zodpovědnosti rodičů ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody

Tato kapitola pojednává a informuje o tom, jak se vazba či výkon trestu odnětí svobody rodiče promítne do práv a povinností ve vztahu k dítěti. Nutno říct, že vazba ani výkon trestu odnětí svobody nejsou právním zásahem do rodičovské zodpovědnosti.¹⁴

Rodič, který je ve vazbě, má samozřejmě možnost s dítětem udržovat nepřímý styk formou korespondence či mobilního telefonu. Co se týče udržování přímého styku s jeho dítětem, pak má dle § 14 zákona č. 293/1993 Sb.¹⁵ právo na návštěvy v přesně stanoveném rozsahu, a to nejvýše čtyři osoby jednou za dva týdny v trvání devadesáti minut. Ženy ve vazbě, kterým se narodí dítě, mají možnost o něj pečovat do jednoho roku jejich života, avšak výkon rodičovské zodpovědnosti může být omezen svěřením dítěte do péče jiné osoby, pokud tak rozhodne soud.

V případě výkonu trestu odnětí svobody je možnost styku s dítětem výrazně omezena a lze být považována za nedostatečnou. Rodiče mají právo s dítětem se vídat na základě soudního rozhodnutí, avšak není zde žádný model, podle něhož by soud rozhodoval. Věc je poněkud komplikovaná, jelikož záleží na typu věznice, do které je rodič umístěn, na provinění, které způsobil, na kázeňských postizích ve věznici, na věku dítěte aj. Aby nedošlo k úplnému zpretrhání rodinných vazeb je rodiči samozřejmě zachováno právo na nepřímý styk s dítětem a to, jak prostřednictvím korespondence, tak použitím telefonu. Jestliže je k výkonu trestu odnětí svobody odsouzena těhotná žena či matka novorozeného dítěte, pak předseda senátu odloží výkon trestu na dobu jednoho roku po porodu (§ 322 zákon č. 141/1961 Sb.¹⁶) za účelem vytvoření citových vazeb mezi matkou a dítětem. Žena ve výkonu trestu může mít zpravidla dítě do tří let u sebe, další možností je svěřit dítě do péče jiné osoby (viz. § 45, ZOR), kdy rodiči zůstávají zachována práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, která je ovšem fakticky omezená. V případech výkonu trestu odnětí svobody je matka výrazně zvýhodňována oproti otci ve výkonu trestu, protože má právo na přerušování

¹⁴ Výjimku tvoří § 44 ZOR, podle něhož je rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti v případě spáchání úmyslného trestného činu proti svému dítěti, popř. použití nezletilého dítěte ke spáchání trestného činu nebo dopuštění se trestného činu jako spolupachatel či pomocník trestného činu spáchaného jeho dítětem (viz. kapitola o zbavení výkonu rodičovské zodpovědnosti).

¹⁵ zák. č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

¹⁶ zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

výkonu trestu za účelem návštěvy dítěte (§ 68 zákon č. 169/1999 Sb.¹⁷) a je jí dovoleno navštívit své dítě, které je v péči jiné osoby na dobu nejvýše deset dní v kalendářním roce.

Závěrem se lze domnívat, že právní úprava týkající se vztahu dítěte a rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody je poněkud nedostatečná a zasloužila by si větší úpravy, co se týče četnosti styku, který je značně omezený, tak sjednocení práv otců a matek ve věci přerušení výkonu trestu za účelem návštěvy dítěte.

2.5.4 Výkon rodičovské zodpovědnosti a nezletilí rodiče

Již na začátku práce bylo informováno o tom, že rodičovská zodpovědnost ze zákona náleží zletilým rodičům, kteří mají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Co se tedy děje, když rodič nedosáhl věku osmnácti let? Existuje vůbec nějaký právní vztah mezi ním a jeho dítětem? Odpověď na tuto otázku by byla negativní až do roku 1998¹⁸, kdy došlo k přijetí § 34, 3. odst., ZOR, který přiznává rodičovskou zodpovědnost rodiči, který je starší šestnácti let, má-li potřebné předpoklady pro její výkon.

I přesto se rodič nestává zákonným zástupcem dítěte, nemůže tedy jednat jeho jménem a rozhodovat o správě jeho jmění. K těmto právním úkonům je určen poručník (viz. Příloha č. 7: Náhradní výchova). Zákon však nezletilému rodiči staršímu šestnácti let umožňuje uzavřít manželství, jehož uzavřením by nabyl zletilosti, tedy i způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Tímto vzniká poněkud nelogické rozdílné postavení nezletilých rodičů, podle toho, zda uzavřeli manželství, či nikoli. Například v roce 2009, došlo v České republice k uzavření 25 manželství snoubenců, jejichž věk byl 16 či 17 let. Pokud se však dítě narodí matce, která je nezletilá, avšak otec dítěte je zletilý, pak rodičovská zodpovědnost náleží pouze jemu, jakožto rodiči se způsobilostí k právním úkonům v plném rozsahu. Na druhou stranu, kdyby spolu zletilý otec a nezletilá matka nežili a nedohodli se na plnění výživovací povinnosti vůči nezletilému dítěti, pak by soud přiznal rodičovskou zodpovědnost nezletilé matce. Ve věci řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti můžeme slyšet protichůdné názory. Byl vysloven názor, že k podání návrhu týkající se řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti by měl být oprávněn sám nezletilý rodič. Existuje však i domněnka opačná, tedy že jako navrhovatelé by měli sloužit rodiče nezletilého rodiče, resp. jeho zákonní zástupci. Soud pak při řízení zkoumá, zda nezletilý rodič je k výchově dítěte způsobilý, má určité předpoklady pro její plnění a nespokojí se pouze se zprávou orgánu sociálně právní ochrany, který v řízení vystupuje jako opatrovník nezletilého rodiče. Často také dochází k výslechu svědků.

2.5.5 Výkon rodičovské zodpovědnosti a rodiče, kteří nemají plnou způsobilost k právním úkonům (nesvéprávní rodiče)

Hned v úvodu kapitoly je nutno zmínit zásadní rozdíl mezi způsobilostí k právním úkonům a základními právy každého člověka. Lidé zbaveni částečně či úplně způsobilosti k právním úkonům nejsou zbaveni svých práv. „Základní práva a svobody jsou garantovány všem

¹⁷ zák. č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

¹⁸ Došlo k provedení novely zákona č. 91/1998 Sb.

občanům ČR. Člověk se mentálním postižením má garantována svá základní práva a svobody ve stejném rozsahu jako běžný občan bez postižení. Těchto svých práv nemůže být zbaven. Základní práva a osoby mají tedy i lidé zbaveni způsobilosti k právním úkonům.“ [18] Na druhou stranu základní práva vymezují prostor, v němž může člověk jednat na základě své svobodné vůle a do něhož není nikdo oprávněn vstupovat. S tímto právem však přichází povinnost vyvarovat se jednání, které by zasahovalo do práv druhých. Např. v roce 2009 došlo k 34 případům zbavení způsobilosti k právním úkonům (viz příloha č. 12: Způsobilost k právním úkonům v roce 2009).

Způsobilost k právním úkonům znamená, že občan je schopen sám rozhodovat o svém postavení, což předpokládá určitou psychickou a rozumovou vyspělost. Ke zbavení způsobilosti k právním úkonům dochází u osob, které trpí duševní poruchou¹⁹, která není jen přechodná. Existence duševní poruchy však není automatickým důvodem pro omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům, záleží na její intenzitě atd. K částečnému omezení právních úkonů dochází, když osoba je schopna činit pouze některé právní úkony, popř. kvůli nadměrnému užívání omamných prostředků a alkoholických nápojů (§ 10, odst. 1, 2. OZ²⁰). Zbavení způsobilosti k právním úkonům ať už částečně či úplně znamená, že člověk např. nemůže nakupovat výrobky, které mají určité finanční hodnoty, nemůže podepisovat různé smlouvy, pronajímat byt, sjednávat si půjčky, uzavřít manželství aj. Těmto lidem bývá přidělen opatrovník.

Dle § 34, odst. 2, ZOR rodičovská zodpovědnost nenáleží rodiči, který nemá plnou způsobilost k právním úkonům. Člověk omezený či zbavený způsobilosti k právním úkonům nemá právo spravovat jmění a majetek dítěte, zastupovat jej a vychovávat jej. Jediné právo, které mu nebylo upřeno, je právo na styk s dítětem. Zanikají tedy jeho rodičovská práva. Rodičovská zodpovědnost se tedy koncentruje v osobě druhého rodiče. Pokud i druhý rodič není způsobilý k právním úkonům v plném rozsahu, pak je nezbytné dítěti ustanovit poručníka.

V současné právní úpravě se však vyskytují některé problematické záležitosti. Jednou z nich je např. situace, kdy je rodič omezen, popř. zbaven, způsobilosti k právním úkonům, které vůbec nemusí souviset se schopností vychovávat dítě (např. v oblasti s nakládáním s větším obnosem peněz), je rodič omezen i ve výkonu rodičovství. Z povahy věci by tedy rozhodnutí o omezení, příp. zbavení právní způsobilosti neměly mít stejné právní následky jako omezení, příp. zbavení rodičovské zodpovědnosti. Zda je adekvátní, že téměř neexistuje právní vztah mezi nesvéprávními rodiči a jejich dětmi bude pojednáno v praktické části práce.

¹⁹ Za duševní poruchu považujeme schizofrenii, depresi, mánií, mozková onemocnění, mentální retardaci a poruchy osobnosti.

²⁰ zák. č. 40/1964 Sb., dále jen OZ či občanský zákoník (viz Seznam použitých zákonů a mezinárodních úmluv)

2.6 Současný a navrhovaný občanský zákoník

Přijetí nové ústavy v roce 1960 vedlo k zásadní změně mnoha pramenů československého práva. Kromě nového občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) byl vydán i zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.). Jeho obsah se postupem času nijak výrazně neměnil i přesto, že po tomto kroku bylo často voláno. Došlo k vytvoření novely zákona o rodině v roce 1982, která ovšem přinesla jen méně podstatných změn a úprav. Krátce po roce 1989 se začaly ozývat hlasy pro okamžité vytvoření novelizace zákona o rodině, který byl tehdejší společností označován jako zastaralý a nemoderní. V červnu roku 1992 byly sice předloženy návrhy na úpravu, ovšem vláda se neměla k celkově rekodifikaci, ale pouze schválila úpravu týkající se formy uzavření církevního manželství. Další pokus o významnější novelu zákona o rodině se váže k roku 1995, kdy vláda uložila Ministerstvu spravedlnosti do konce září téhož roku předložit návrh novely občanského zákoníku a návrh zákona o sociálně právní ochraně dětí. Došlo k předložení paragrafovaného znění novely občanského zákoníku Parlamentu České republiky a k přípravě ke schválení na poslední schůzi Parlamentu před volbami roku 1996. Z časových důvodů k němu před volbami nedošlo, avšak nová vláda se soustředila spíše na přípravu dalších dílčích novel oproti práci na rekodifikaci. Významný posun v oblasti rodinného práva přinesla tzv. Velká novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb., která se měla pokusit napravit největší anachronismy starého zákona. Dlouho připravovaný a očekávaný zákon o sociálně právní ochraně dětí byl přijat jako zákon č. 359/1999 Sb., díky němuž se zákon o rodině omezil pouze na úpravu intervence soudů do rodinněprávních vztahů. V posledním desetiletí nedošlo k podstatné úpravě občanského práva.²¹

Nový občanský zákoník si klade za cíl být integrující oblast celého soukromého práva. Sleduje ochranu člověka, jeho osobnost a postavení, jeho rodinu a majetek, včetně úpravy osudu tohoto majetku po jeho smrti. Jeho obsah bude upravovat vztah rodičů a dětí a zejména ochranu nezletilého dítěte. Můžeme tedy konstatovat, že Zákon o rodině by měl být zrušen a nahrazen jednotným Občanským zákoníkem, tak jak tomu bylo do r. 1950, kdy nacházel uplatnění ABGB²² zákoník z r. 1811.

²¹ Došlo k zrušení zákona č.53/1973 Sb. o pěstounství a dně 1. 7. 2001 nabytí účinnosti zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách a v neposlední řadě byl přijat zákon č.115/2006 Sb. o registrovaném partnerství. Tyto změny nijak nesouvisí s obsahem mé práce.

²² ABGB=Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – obecný zákoník občanský z roku 1811, po vzniku ČSR v roce 1918 převzat do právního řádu tzv. recepční normou (zákon č. 11/1918 Sb.)

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Dotazníkové šetření mezi studenty

Znalostí získaných při tvoření teoretické části práce jsem se rozhodla využít k zjištění informovanosti studentů o výkonu rodičovské zodpovědnosti pomocí dotazníkového šetření. Z důvodu poměrné náročnosti zpracovávané problematiky jsem se rozhodla dotazník distribuovat pouze mezi studenty na gymnáziích, od kterých jsou obecně očekávány vyšší znalosti. Cílem dotazníkového šetření mezi studenty je tedy zjištění znalostí respondentů a jejich podvědomí v oblasti spojené s výkonem rodičovské zodpovědnosti. Výsledky dotazníku budou pravděpodobně publikovány odbornými konzultanty. V případě zjištění nedostatečné informovanosti ze strany studentů uvažuji o vytvoření informačního letáku, popř. o zajištění přednášky, které by sloužily ke zvýšení znalostí respondentů.

3.1.1 Výběrový soubor

Dotazník byl předložen v lednu 2011 studentům kvart, kvint a sext víceletých gymnázií v Brně. Výběrový soubor zahrnoval 321 respondentů z Gymnázia, Brno- Řečkovice, Gymnázia Slovanské náměstí a Gymnázia Brno, třída Kapitána Jaroše.

3.1.2 Podstata dotazníkové metody

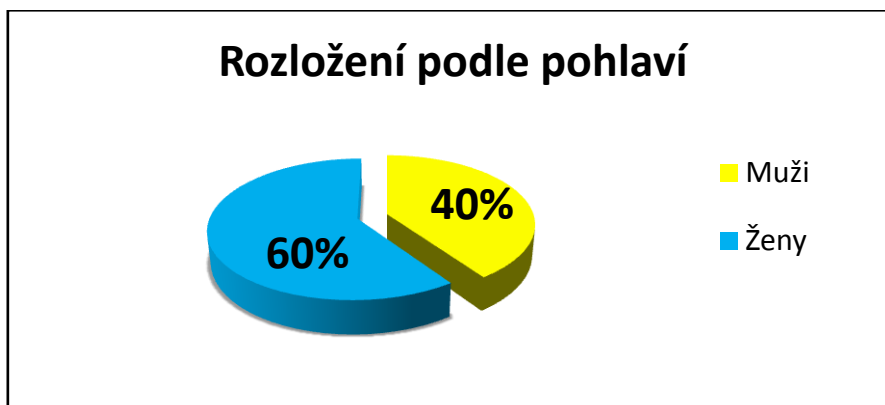
Dotazník byl sestaven na základě získaných informací v oblasti rodinného práva (resp. výkonu rodičovské zodpovědnosti), dále po konzultaci s odborníky v tomto oboru. Při vytváření bylo vycházeno z publikací, které se týkají aplikované psychologie a tvorby dotazníku (viz. Knižní díla použitá k vytvoření dotazníku). Dotazník byl středoškolským studentům administrován během vyučování s tím, že jim byl poskytnut dostatečný čas na vyplnění. Skládá z 13 otázek, z nichž 2 jsou otevřené²³, a zbývajících 11 je uzavřených (viz. příloha č. 5: Dotazník určený pro studenty). Dále je doplněn o demografické údaje. Výsledky dotazníku jsou přehledně zpracovány formou grafů.

3.1.3 Výsledky

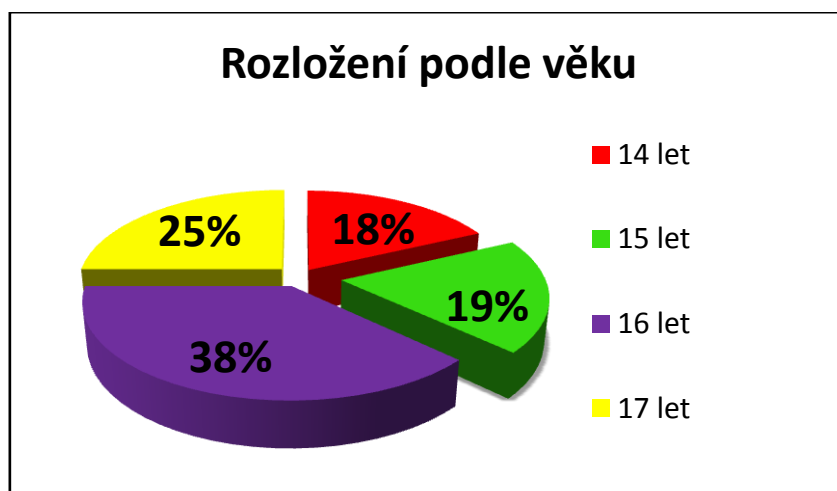
3.1.3.1 Demografické údaje

Po zjištění demografických údajů můžeme konstatovat, že z 321 respondentů bylo 60 % žen a 40 % mužů (tedy 192 žen a 129 mužů). Dotazníku se zúčastnilo 35 % studentů (112 respondentů), kteří navštěvují nižší stupeň víceletého gymnázia a 65 % studentů (209 respondentů), kteří navštěvují vyšší stupeň víceletého gymnázia. Věkové rozložení studentů je následující: 38 % respondentů věku 16-ti let, 25 % studentů dosáhlo věku 17-ti let, 19 % věku 15-ti let, a zbylých 18 % respondentů věku 14-ti let. Zjištěné demografické údaje vyobrazují následující grafy.

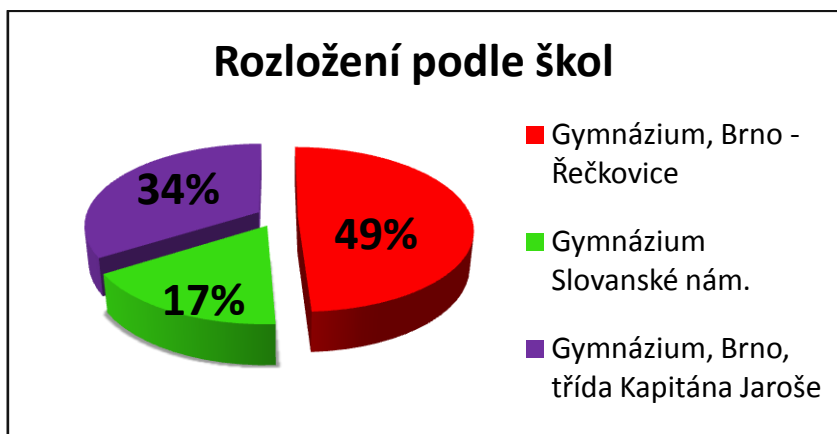
²³ Dvě otevřené otázky v dotazníku sloužily pouze k ověření, zda studenti skutečně rozumí dané problematice.

Obrázek 1: Rozložení respondentů podle pohlaví

Obrázek 2: Rozložení respondentů podle věku

Obrázek 3: Rozložení respondentů podle školy, kterou navštěvují

3.1.3.2 Odpovědi na otázky

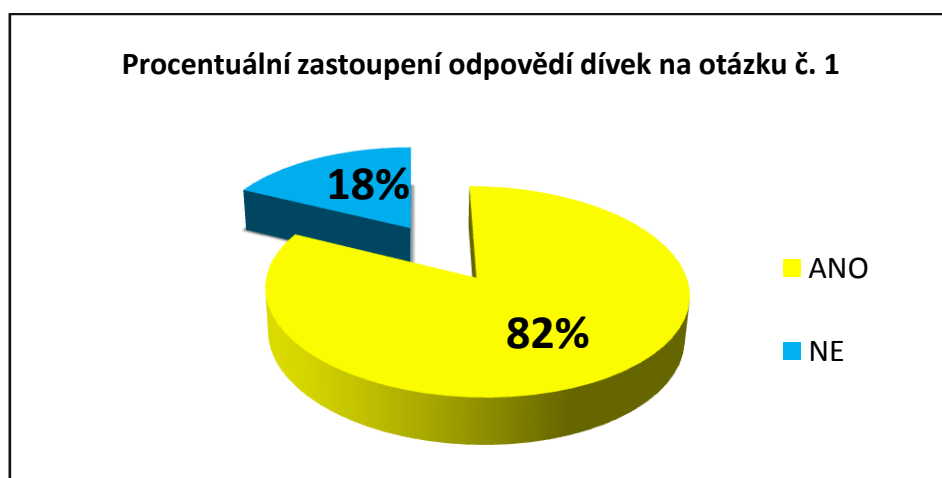
Otázka č. 1: *Setkal/a jste se někdy osobně se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?*

Dle předpokladu budou kladné odpovědi studentů na tuto otázku výrazně převažovat odpovědi záporné. Můžeme se domnívat, že situace, které souvisí s výkonem rodičovské zodpovědnosti, jsou poměrně vídané, především rozvod rodičů s nezletilým dítětem.

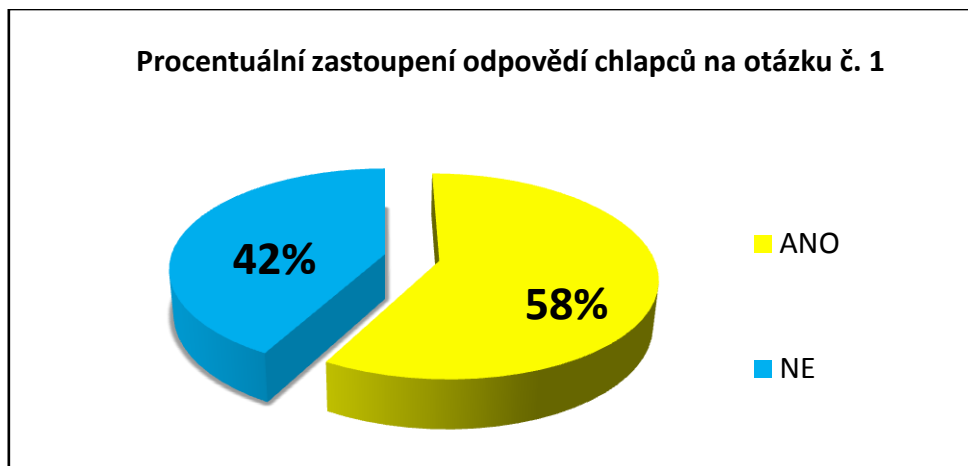
Můžeme konstatovat, že mezi oslovenými středoškolskými studenty se nachází 73 % (233 studentů), kteří se s některou ze zmiňovaných situací setkali. Výsledek není překvapivý, jelikož již na začátku práce byla zmíněna aktuálnost a četnost výskytu dané problematiky. Za zajímavé může být ovšem považováno srovnání odpovědí podle pohlaví, ze kterého vyplývá, že dívky jsou poměrně všímavější oproti chlapcům. Kladně na otázku č. 1 odpovědělo 82 % dívek (tj. 158 studentek), kdežto chlapců bylo pouze 58 % (tj. 75 studentů). Vyhodnocení odpovědí studentů se shoduje s předpokládaným výsledkem.

Obrázek 4: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: *Setkal jste se někdy osobně se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?*

Obrázek 5: Procentuální zastoupení odpovědí dívek na otázku: *Setkal jste se někdy osobně se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?*

Obrázek 6: Procentuální zastoupení odpovědí chlapců na otázku: *Setkal jste se někdy osobně se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?*

Otázka č. 2: *Jestliže jste odpověděl/a kladně na otázku č. 1, vyberte, prosím, jednu z možností:*

Na tuto otázku odpovídalo pouze 233 studentů, kteří odpověděli kladně na dotaz předchozí. Bylo zjištěno, kde se respondenti setkali s některou se situací, která souvisí s výkonem rodičovské zodpovědnosti. Nejčastěji zvolená možnost byla: okruh rodiny či přátel (117 respondentů, 50 % dotazovaných), zbylé dvě odpovědi byly zastoupeny téměř stejně (vlastní zkušenost: 25 % respondentů, tj. 57 studentů; vzdálený okruh rodiny či přátel: 25 % respondentů, tj. 59 studentů).

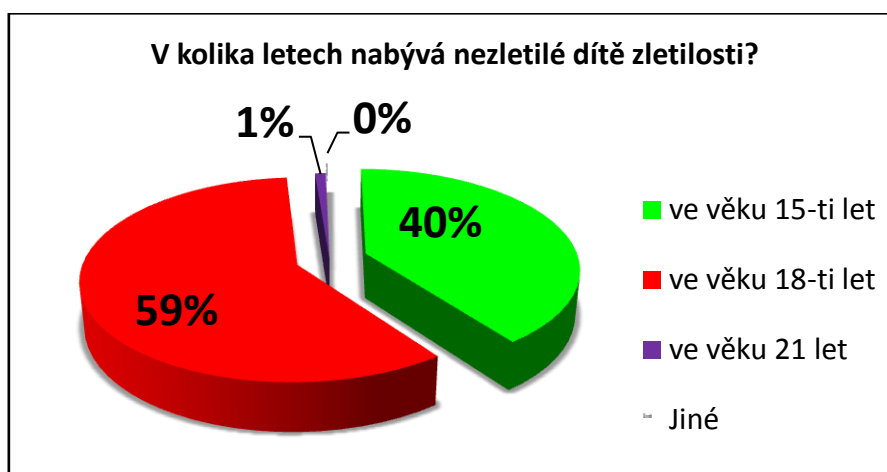

Obrázek 7: Procentuální zastoupení respondentů na otázku: *Jestliže jste odpověděl/a kladně na otázku č. 1, uveďte, kde jste se s nějakou ze situací setkal/a:*

Otázka č. 3: V kolika letech nezletilé dítě nabývá zletilosti? (správná odpověď: ve věku 18-ti let)

Můžeme odhadovat, že správné odpovědi na třetí otázku dotazníkového šetření budou ve většině případů správné. Dá se předpokládat, že když dotazník vyplňují studenti gymnázia, jejichž věkové rozmezí je 14-17 let, tedy věk blíží se věku dospělosti, bude odpověď na tuto otázku správná téměř ve 100 % odpovědí.

Domnívám, že zjištění, které přinesla tato otázka, lze považovat za jedno z nejdůležitějších z celé práce. Fakt, že správně odpovědělo pouhých 59 % respondentů (tj. 189 studentů), může být označen jako zarážející a značně nevhodný, protože lze mít za to, že studenti, kteří jsou téměř dospělí a navštěvují gymnázium, by měli mít větší jistotu ve věkovém vymezení nezletilého dítěte. Špatná odpověď může být zapříčiněna také díky existenci trestního práva vymezující věk mladistvého, který je 15-18 let, avšak s rodinným právem nijak nesouvisí. Nutno dodat, že možnost nabytí zletilosti ve věku 15-ti letech zvolilo 40 % (tj. 128) studentů, ve věku 21 let 1 % (tj. 3) dotázaných a jeden student dokonce zvolil možnost 17-ti let. Skutečné odpovědi studentů se tedy neshodují s předpokládaným výsledkem dotazníkového šetření na otázku č. 3.

Obrázek 8: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: *Jaké je věkové vymezení nezletilého dítěte?*

Otázka č. 4: Myslíte, že ve vztahu k nezletilému dítěti mají jeho rodiče rovnocenné postavení? (myšleno v běžné rodině, která se skládá z rodičů a dětí) (správná odpověď: ano)

Ve srovnání současné situace v rodinách s dobou pravěku, kdy otec byl považován za hlavu rodiny, a žena vykonávala podřadnější práce se lze domnívat, že studenti si uvědomují zrovnoprávnění partnerů, manželů a rodičů, které přinesl historický vývoj lidstva. Předpoklad odpovědí na otázku č. 4 je tedy převaha kladných odpovědí.

Můžeme konstatovat, že podvědomí studentů o postavení jejich rodičů je poměrně na vysoké úrovni, jelikož správně odpovědělo 76 % respondentů (tj. 244 studentů). Skutečné odpovědi studentů se neliší od předpokládaného výsledku odpovědí. Zbýlých 24 % (tj. 77) studentů, kteří zvolili negativní odpověď měli za úkol rozlišit, který z rodičů má vůči nezletilému dítěti privilegované postavení.

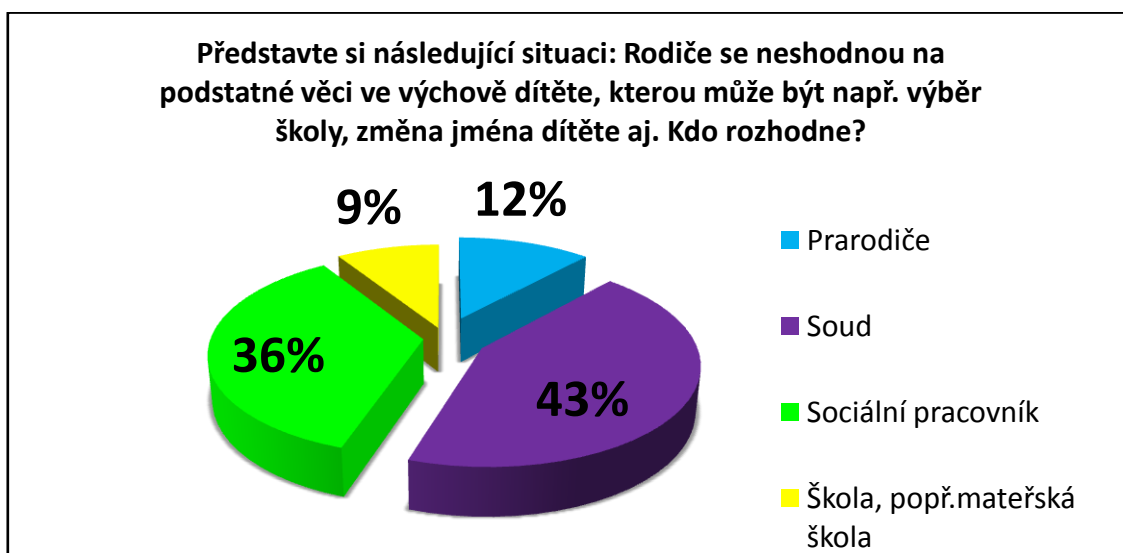
Otázka č. 5: Jestliže ne, kdo z nich má privilegované postavení?

Dá se předpokládat, že vyšší zastoupení studentů bude volit možnost matka, např. kvůli tomu, že v případech rozvodů s nezletilým dítětem bývá 90 % dětí svěřováno do péče matky, což může vyvolat pocit jejího privilegovanějšího postavení. Otázka č. 5 byla zodpovězena pouze u 24 % studentů, jejichž odpověď nebyla moc překvapivá - 75 % dotázaných (58 studentů) se domnívá, že matky mají oproti otcům vyšší postavení, kdežto zbylých 25 % (19 studentů) má opačný názor.

Otázka č. 6: Představte si následující situaci: Rodiče se neshodnou na podstatné věci ve výchově dítěte, kterou může být např. výběr školy, změna jména dítěte aj. Kdo rozhodne? (správná odpověď: soud)

Nemyslím si, že četnost správných odpovědí bude vysoce zastoupena, avšak lze očekávat správné odpovědi alespoň u poloviny dotázaných. Další výrazně zastoupená odpověď může být možnost sociální pracovník.

Procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí respondentů poukázalo na značnou neinformovanost a neucelenost znalostí studentů. Lze mít za to, že povědomí studentů by mělo být na vyšší úrovni, jelikož je možné, že se sami setkají s touto situací a měli by si být více jisti, kdo ji bude řešit. Správná odpověď byla zastoupena v 43 % odpovědí (tj. 139 respondentů), možnost sociální pracovník zvolilo 36 % studentů (tj. 115 respondentů), možnost prarodiče vybralo 12 % studentů (tj. 38 respondentů) a nejméně častou odpovědí se stala možnost škola, popř. mateřská škola, jež dítě navštěvuje, kterou zastoupilo 9 % odpovědí studentů (tj. 29 respondentů). Skutečnost se tedy téměř neliší s předpokládanými výsledky odpovědí studentů, avšak správnou odpověď zvolila menšina studentů.

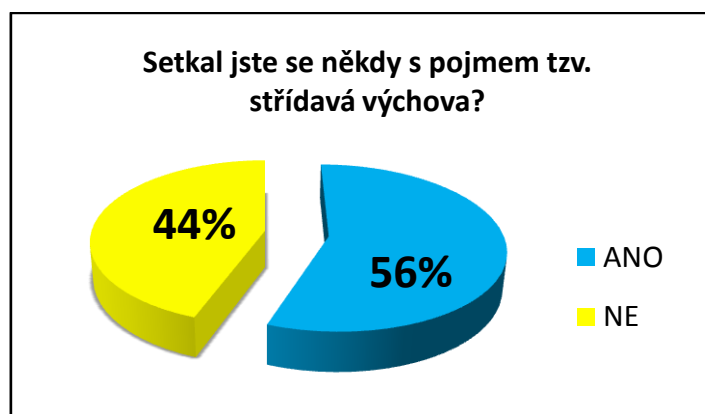
Obrázek 9: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: *Představte si následující situaci: Rodiče se neshodnou na podstatné věci ve výchově dítěte, kterou může být např. výběr školy, změna jména dítěte aj. Kdo rozhodne?*

Otázka č. 7: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?*

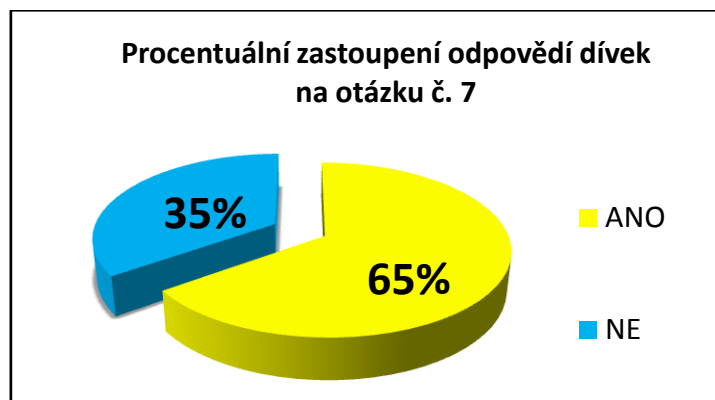
Otázka č. 8: *Jestliže ano, pokuste se vysvětlit, co tento pojem znamená:*

Lze předpokládat, že pojem střídavá výchova je pro většinu studentů známý, proto se dá očekávat, že většina respondentů se s ním setkala i přesto, že v praxi není příliš často pozorovatelný. Např. v roce 2003 bylo z celkového počtu dětí, kterým se rozváděli rodiče, do střídavé, příp. společné výchovy svěřeno 2,24 % dětí (viz. příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů). Z tabulky zjistíme, že počet rozvodů v roce 2003 byl 32 824. Snadno vypočítáme, že 735 dětí bylo svěřeno do střídavé, příp. společné péče, což není zanedbatelné číslo. Respondenti o výchovném prostředí formou střídavé výchovy mohli slyšet také v souvislosti s kulturou v USA, kde soud k danému řešení přistupuje u 20 % dětí, jimž se rozvádí rodiče. Domnívám se, že podvědomí o existenci střídavé výchovy by měla mít většina dotázaných studentů.

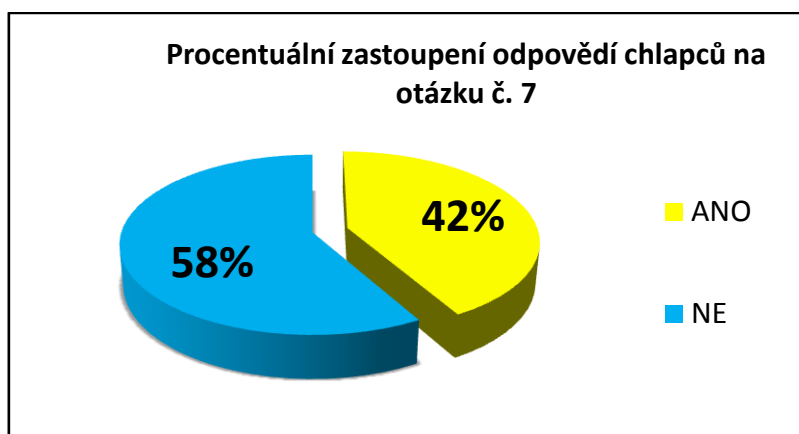
Odpovědi respondentů na otázku č. 7 mohou být označeny jako nedostačující, jelikož jejich informovanost je poměrně malá. Správně odpovědělo 56 % dotázaných (tj. 179 studentů), špatně 44 % (tj. 142 studentů). Již zmiňovaná Úmluva o právech dítěte (čl. 12) říká, že dítě může být vyslyšeno v jakémkoli řízení, které se jej týká a jeho názorům by měla být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho vyspělosti a rozumovému vývoji. Jak ale může dítě vyjádřit svůj názor o výchovném prostředí po rozvodu jeho rodičů, když ani nezná možné alternativy? Je důležité zmínit, že situace rozvodů s nezletilým dítětem skutečně není ojedinělá. Pokud si jako modelový příklad vezmeme rok 2001, kdy došlo celkem k 31 586 rozvodům, z nichž bylo 65 % s nezletilým dítětem, pak zjistíme, že dětí, jejichž rodiče se rozváděli, bylo nemálo. Je tedy jasné, že informovanost studentů by měla být vyšší. Při srovnání odpovědí chlapců a dívek, stejně jako u otázky č. 1, se dozvíme, že znalost dívek a orientace v dané problematice je na lepší úrovni. Správně odpovědělo 65 % dívek (tj. 125 dívek), chlapců pouze 42 % (tj. 54). Otázka č. 8 sloužila pouze pro ověření správnosti odpovědi na předchozí otázku, samostatně o ní pojednáváno nebude. Závěrem můžeme konstatovat, že odpovědi ve spojitosti se setkáním se s pojmem střídavá výchova nebyly zastoupeny dle původních předpokladů, počet studentů, kteří správně odpověděli, byl nižší.

Obrázek 10: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?*

Obrázek 11: Procentuální zastoupení odpovědí dívek na otázku: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?*

Obrázek 12: Procentuální zastoupení odpovědí chlapců na otázku: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?*

Otázka č. 9: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. společná výchova?*

Otázka č. 10: *Jestliže ano, pokuste se vysvětlit, co tento pojem znamená:*

Co se týče odpovědí na otázku č. 9, tak nejsou moc překvapivé. Ačkoli poukazují na značnou neinformovanost ze strany respondentů, tak tomuto faktu nelze přisuzovat mnoho zarážejících otázek, jelikož rozhodnutí o výchovném prostředí dítěte formou společné výchovy nebývá v naší zemi příliš časté. Na otázku č. 9 kladně odpovědělo 15 % studentů, avšak v otázce č. 10 nepopsali všichni z nich správně základní principy společné výchovy. Otázku tedy správně zodpovědělo 7 % respondentů (tj. 23 studentů), neznalost tohoto pojmu prokázalo 93 % studentů (tj. 298 studentů).

Otázka č. 11: *Myslíte si, že soud může zakázat styk rodiče s dítětem? (správná odpověď: ano)*

Můžeme předpokládat, že znalosti respondentů v souvislosti s otázkou č. 11 budou na vysoké úrovni a správnou odpověď zvolí bezmála všichni respondenti.

Podvědomí studentů, které se týká odpovědi na otázku č. 11, je na výborné úrovni, protože na otázku správně odpovědělo 90 % studentů (tj. 288 respondentů), špatnou odpověď zvolilo pouhých 10 % studentů (tj. 33 respondentů). Paradoxem je, že četnost zákazu styku rodiče s dítětem v praxi je velice nízká, v roce 2010 došlo k tomuto rozhodnutí pouze ve 33 případech. Předpokládaný výsledek odpovědi na otázku č. 11 a skutečné odpovědi na ni se vzájemně nevylučují.

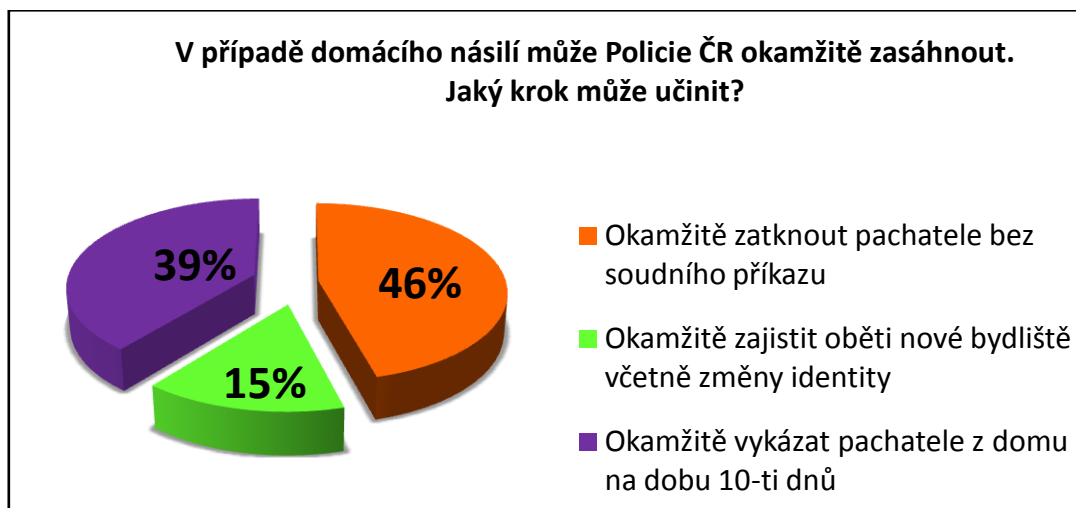
Obrázek 13: Procentuální srovnání odpovědí respondentů na otázku: *Myslíte si, že soud může zakázat styk rodiče s dítětem?*

Otázka č. 12: *V případě domácího násilí může Policie ČR okamžitě zasáhnout. Jaký krok může učinit? (správná odpověď: Okamžitě vykázat pachatele z domu na dobu 10-ti dnů)*

Lze se domnívat, že správnou odpověď na otázku č. 12 zvolí nadpoloviční většina studentů, jelikož domácí násilí je téma, které je ve společnosti poměrně často probírané. Média diskutovanost tohoto problému také značně podporují, nemalé množství různých článků je uvedeno nadpisy o pachatelích násilí, kteří byli vykázáni policií. Fakt, že rozhodnutí o vykázání je našemu právnímu řádu známé poměrně krátkou dobu,²⁴ pouze zvyšuje pravděpodobnost, že o něm respondenti slyšeli, protože v době svého přijetí byl zákon hodně diskutovaný. Studenti se často zúčastňují preventivních programů, které mají za úkol informovat je o možnostech řešení těchto situací.

Otázka č. 12 bohužel nepřinesla pozitivní výsledky o znalostech respondentů, přestože domácí násilí je natolik závažný problém ve společnosti a procentuální zastoupení správných odpovědí studentů by mělo být vyšší. V kapitole o této problematice bylo poukázáno na fakt, že získání číselného údaje o domácím násilí je celkem náročné a všechny údaje jsou velmi orientační. Přesto je tento jev ve společnosti negativní a nežádoucí a znalosti studentů o možnostech jeho řešení by měly být vyšší. Na otázku správně odpovědělo pouhých 39 % dotázaných (tj. 126 respondentů). Nejčastější možnost, kterou zvolilo 46 % studentů (147 respondentů) zní: okamžitě zatknout pachatele bez soudního příkazu. Nejméně častá odpověď byla zajištění oběti domácího násilí změnu bydliště včetně změny identity, kterou zvolilo 15 % dotázaných (tj. 48 studentů). Výsledky odpovědí se tedy lišily od původní předpovědi.

²⁴Jedná se o zákon č. 135/2006 sb. o oblasti ochrany před domácím násilím s účinností 1. 1. 2007.

Obrázek 14: Procentuální zastoupení odpovědí na otázku: *V případě domácího násilí může Policie ČR okamžitě zasáhnout. Jaký krok může učinit?*

Otázka č. 13: *Myslíte, že nezletilí rodiče mají vůči jejich dítěti stejné právní postavení jako zletilí rodiče? (správná odpověď: ne)*

Můžeme se domnívat, že případy, kdy se nezletilé děti stávají rodiči u nás nejsou příliš vzácné (viz. kapitola Výkon rodičovské zodpovědnosti a nezletilí rodiče) a s vývojem společnosti je možno setkat se s tímto jevem stále častěji. Například v roce 2009, došlo v České republice k uzavření 25 manželství snoubenců, jejichž věk byl 16 či 17 let. Očekávala jsem tedy, že možnost ne zvolí nadpoloviční většina dotázaných studentů. Studenti by měli vědět, že v případě, kdy se stanou rodiči před dosažením věku zletilosti, nebudou mít vůči jejich dítěti stejná práva a povinnosti jako zletilí rodiče. Tato znalost by z nich také mohla činit zodpovědnější osoby v průběhu jejich dospívání.

I v případě závěrečné otázky celého dotazníku se prokázala neznalost studentů o nezletilém rodičovství. Správně odpovědělo pouhých 47 % respondentů (tj. 151 studentů), špatnou odpověď zvolilo 53 % respondentů (tj. 170 studentů). Výsledky se tedy s očekáváním příliš neshodovaly.

Obrázek 15: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: *Myslíte, že nezletilí rodiče mají vůči jejich dítěti stejné právní postavení jako zletilí rodiče?*

3.1.4 Závěr dotazníkového šetření mezi studenty

Výsledky dotazníkového šetření prokázaly celkovou neinformovanost ze strany studentů, protože počet otázek, na které odpověděli ve většině případů správně, byl nízký. Za zajímavé považuji celkové srovnání odpovědí chlapců a dívek. Např. v otázce č. 1: *Setkal jste se někdy osobně se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?* a v otázce č. 7: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?* byla značná převaha odpovědí ano ze strany žen. Domnívám se, že toto zjištění je způsobeno rozdílem v chování a myšlení mužů a žen, kdy ženy bývají častěji více ohleduplné, všímavé a citlivé.

Jako nevhodné a krajně nežádoucí shledávám odpovědi respondentů, co se týče jejich znalostí v celkové problematice spojené s tématem práce. Tato neinformovanost je smutnější také díky faktu, že setkání se se situací, která souvisí s výkonem rodičovské zodpovědnosti, potvrdilo 73 % dotázaných studentů. Jako alarmující výsledek bych označila výsledky odpovědí na otázku č. 3: *V kolika letech nabývá nezletilé dítě zletilosti? kdy správně odpovědělo pouhých 59 % studentů.* Dotazník vyplňovali téměř dospělí studenti brněnských gymnázií, takže lze očekávat více správných odpovědí. Další zarážející odpovědi se dostavily u otázek č. 6: *Představte si následující situaci: Rodiče se neshodnou na podstatné věci ve výchově dítěte, kterou může být např. výběr školy, změna jména dítěte aj. Kdo rozhodne?* a č. 12: *V případě domácího násilí může Policie ČR okamžitě zasáhnout. Jaké kroky může učinit?* Ani jednu z nich správně nezodpověděla polovina studentů, přičemž v praxi nejsou tyto situace nevídané (viz příloha č. 10: Přehled počtu vykázaní v ČR v letech 2007-2009, dále také kapitola: Děti versus domácí násilí). Další nepříjemné zjištění přinesly výsledky studentů na otázku č. 7: *Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?* Znalost tohoto pojmu potvrdilo pouhých 56 % studentů, což je značně nedostatečné. Např. díky stoupající hladině rozvodovosti s nezletilým dítětem (viz. příloha č. 3: Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí), kde děti mají právo projevit své přání v otázce jeho budoucího výchovného prostředí s tím, že na jejich názor je brán patřičný důraz.

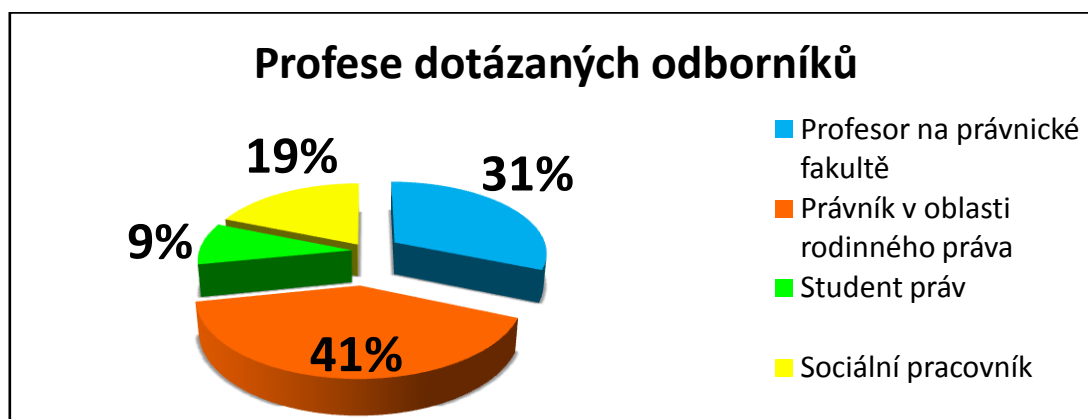
Závěrem lze říct, že informovanost studentů je poměrně malá, např. díky tomu, že problematice rodinného práva se ve školách nepřipisuje patřičný důraz a věnuje se jí málo vyučovacích hodin. Z toho důvodu shledávám užitečné zvýšit znalosti studentů např. informačním letákem, popř. přednáškou s dotazy, které bych ráda uskutečnila při případném úspěchu práce.

3.2 Dotazníkové šetření mezi odborníky

V teoretické části práce bylo poukázáno na některé nedostatky a rozporuplnost v Zákoně o rodině v souvislosti s rodičovskou zodpovědností. Další praktická část práce je tedy zaměřena na vytvoření analýzy názorů znalců této problematiky a případné úpravy nedostatků v Zákoně o rodině, které souvisí s výkonem rodičovské zodpovědnosti. Bylo osloveno množství odborníků²⁵, kteří se zabývají rodinným, popř. občanským právem z řad právníků v oblasti rodinného práva, profesorů na právnických fakultách, sociálních pracovníků a studentů práv. Znalcům pak byl předložen dotazník (viz. příloha č. 8: Dotazník pro odborníky), který byl sestaven na základě získaných informací v oblasti výkonu rodičovské zodpovědnosti, dále po konzultaci s odbornými konzultanty. Na základě odpovědí, popř. vlastních nápadů byl u každé problematiky, kde převládly spíše negativní názory, sestaven návrh na úpravu Zákona o rodině, příp. bylo reagováno na vhodnost plánovaných novel v ZOR. V některých případech je uveden konkrétní případ potvrzující vzniklé domněnky, jelikož díky ÚMČ Brno, Kr. Pole jsem měla možnost prostudovat různé kazuistiky, které se týkají výkonu rodičovské zodpovědnosti. Z důvodu ochrany zde nejsou uvedeny žádné identifikační informace.

3.2.1 Výběrový soubor a demografické údaje

Původním záměrem bylo oslovit vyšší množství odborníků, zejména z řad studentů na právnických fakultách, k tomuto kroku bohužel nebylo dáno svolení. Nakonec tedy bylo získáno 32 vyplněných dotazníků, které pomohly zanalyzovat názory odborníků na různé sporné jevy, na které bylo poukázáno v teoretické části práce. Následující graf (obrázek 16) přehledně vyobrazuje profese dotázaných znalců. 41 % respondentů bylo zastoupeno právníky v oblasti rodinného práva, 31 % profesory na právnické fakultě, 19 % sociálními pracovníky a 9 % studenty na právnických fakultách. Výzkumu se zúčastnilo 14 mužů (44 % dotázaných) a 18 žen (56% dotázaných). Všichni dosáhli vysokoškolského vzdělání.

Obrázek 16: Rozložení profese dotázaných odborníků

3.2.2 Podstata dotazníkové metody

Dotazník se skládal ze šesti otázek s tím, že každá zjišťovala, zda dotázaní souhlasí s dikcí zákona, která se týká dané problematiky a zároveň pro případ negativní odpovědi ponechávala prostor na návrh vhodnějšího řešení.

²⁵ Následující graf (obrázek 16) přehledně vyobrazuje profese znalců, kteří se na výzkumu podíleli.

3.2.3 Zpracování odpovědí

U všech otázek jsou v tabulce procentuálně vyjádřeny odpovědi, poté následuje shrnutí.

Otázka č. 1: *Připadá Vám vhodné rozhodnutí o výchovném prostředí dítěte formou tzv. společné výchovy? Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu?*

ANO 22 %	Spíše ANO 0 %	Spíše NE 6 %	NE 63 %	Nelze jednoznačně odpovědět 9 %
-------------	------------------	-----------------	------------	------------------------------------

Z odpovědí dotázaných znalců a všech, kteří se zúčastnili výzkumu, vyplývá, že jejich postoj vůči společné výchově je spíše negativní, jelikož odpověď NE zvolilo 63 % dotázaných. Na první pohled se společná výchova zdá jako nejlepší řešení, protože ani jeden rodič se nemůže cítit ukřivděně či ošizeně. Společná výchova však není v praxi příliš vhodná vzhledem ke svým rizikům. Jedním z nich je možný vznik konfliktů mezi rodiči, které narušují klidný a zdárný vývoj dítěte. Řešení výchovného prostředí formou společné výchovy by mělo připadat v úvahu pouze tehdy, když se rodiče rozhodli bydlet nadále spolu a zároveň mezi nimi panuje přátelská atmosféra. Jinak zde hrozí riziko, že se o něj budou přetahovat a nebude pořádně určeno, u koho bude dítě žít. „Jedna čtvrtina rozvedených manželů je po rozvodu lapena v síti neutuchajících konfliktů. Tito rodiče nespolupracují a jejich hádky zasahují i do rodičovství. U dětí soupeřících rodičů vyvolává společné rodičovství strádání. V těchto rodinách by se společné rodičovství nemělo aplikovat.“ [19] Na tomto místě si dovoluji citovat doc., JuDr. M. Hrušákovou působící na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, která uvádí, že: „Společná výchova nic neřeší, poměry dítěte nejsou upraveny, je to nepochopení zahraničních úprav. Společná výchova totiž vždycky existuje.“ Nevhodnost výchovného prostředí formou společné dokazuje i kazuistika (viz. příloha č. 9: Kazuistika).

Z výše uvedených důvodů se návrh novely Zákona o rodině (viz níže), který přinesl Parlament České republiky, nejeví jako příliš vhodný. „V § 26, ZOR se za odstavec 2 vkládá nový odstavec 3, který zní: Dohodnou-li se rodiče na společné výchově, soud dohodu schválí, je-li to v zájmu dítěte.“ [20] Mohlo by tedy dojít k tomu, že rodiče se rozhodnou dítě vychovávat společně, avšak jeden z nich se odstěhuje a nebude jasně určeno, u kterého by mělo dítě pobývat, popř. spolu ani nebudou chtít bydlet. Na druhou stranu, pokud rodiče budou sdílet společnou domácnost, může dojít k jejich vzájemné konfrontaci před nezletilým dítětem. Jeden z dotázaných právníků, který si nepřeje být jmenován, dokonce uvedl: „Tento návrh degraduje postavení soudce na pozici úředníka, který pouze schvaluje návrh rodičů, nikoli rozhoduje.“ Závěrem lze tedy říct, že návrh parlamentu rozhodně není v zájmu dítěte. Co se týče o rozhodnutí formou společné výchovy, měla by být splněna podmínka společného soužití, a existence dobrých vztahů mezi manžely, jinak by bylo vhodnější ji v praxi neuplatňovat. Existuje však rozvedené manželství, které by splňovalo tyto požadavky?

Otázka č. 2: *Připadá Vám vhodné rozhodnutí o výchovném prostředí dítěte formou tzv. střídavé výchovy? Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu?*

ANO 37,5 %	Spíše ANO 6 %	Spíše NE 3 %	NE 41 %	Nelze jednoznačně odpovědět 12,5 %
---------------	------------------	-----------------	------------	---------------------------------------

Názory na výchovné prostředí formou střídavé výchovy jsou velice nejednotné, což potvrzují i výsledky dotazníku distribuovaného znalcům v oblasti rodinného práva. Ani jedna

z odpovědí nebyla zastoupena nadpoloviční většinou dotázaných. Již v kapitole o střídavé výchově byly vypsány hlavní důvody pro a proti, je tedy zbytečné se zde opakovat. Díky protichůdným názorům kontaktovaných znalců, ale i psychologů, právníků a rodičů se lze domnívat, že i přesto, že rozhodnutí o střídavé výchově jsou v naší zemi zastoupena v poměrně malém procentu (viz. příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů), tak jejich četnost je vcelku dostatečná a není potřeba o nich rozhodovat častěji než dosud. Díky tomu se návrh novely zákona o rodině (viz níže), který přinesl Parlament České republiky, nejeví jako příliš vhodný. „V § 26, ZOR se vkládá odstavec 2, který zní: (2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, soud svěří dítě do střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte.“ [21] Lze se domnívat, že tyto změny přinesou výrazně častější výskyt rozhodnutí o výchovném prostředí formou střídavé výchovy, což není vhodné, protože již nyní jsou názory psychologů velice rozporuplné.

Otázka č. 3: *Myslíte si, že když soud rozhodne o zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti, tak by měl zahájit řízení i o omezení či zákazu styku rodiče s dítětem?*

ANO 50 %	Spíše ANO 37,5 %	Spíše NE 0 %	NE 3,5 %	Nelze jednoznačně odpovědět 9 %
-------------	---------------------	-----------------	-------------	------------------------------------

Z výsledků výzkumu vyplývá, že většina dotázaných (odpovědi ANO a Spíše ANO zastoupily celkem 87, 5 % odpovědí) souhlasí s tím, aby došlo k zahájení řízení o omezení či zákazu styku, když dojde k soudnímu rozhodnutí o zbavení rodičovské zodpovědnosti. Pro lepší pochopení je zde uvedeno konkrétnější vysvětlení. K řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti dochází tehdy, jsou-li splněny některé důvody v § 44, odst. 4, ZOR, kterými může být např.: použití osoby mladší 15-ti let ke spáchání trestného činu, týrání svěřené osoby, ohrožování mravní výchovy mládeže aj. Jak již bylo řečeno, rodičovská zodpovědnost znamená zejména: výchovu dítěte v nejširším slova smyslu, péči o dítě, zastupování nezletilého dítěte a správu jeho jmění (§ 31, odst. 1, ZOR). Fakt, že rodič je zbaven těchto pravomocí z výše uvedených důvodů ještě neznamená, že s dítětem přestává žít. Toto řešení je možno nazvat nelogickým, protože rodiči nezabrání neopakovat nevhodné jednání vůči jeho dítěti, viz kazuistika (příloha č. 9: Kazuistika). Proto by měl být § 44, odst. 3, ZOR následovně upraven: „Zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává, soud jej rodičovské zodpovědnosti zbaví a zahájí řízení o omezení či zákazu styku, je-li to v zájmu dítěte.“

Otázka č. 4: *Myslíte si, že náš právní řád dostatečně řeší problematiku týkající se styku s dítětem a pachatelem domácího násilí, který má zákaz pohybování se (tj. rozhodnutí o vykázaní) v blízkosti druhého rodiče? Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?*

ANO 25 %	Spíše ANO 3 %	Spíše NE 16 %	NE 50 %	Nelze jednoznačně odpovědět 6 %
-------------	------------------	------------------	------------	------------------------------------

Z názorů odborníků vyplývá, že právní řád řeší otázku vykázaní v souvislosti s nezletilým dítětem nedostatečným způsobem. Odpověď NE zvolilo 50 % respondentů, odpověď spíše NE 16 % dotázaných. Tyto dvě možnosti zastoupily 66 % odpovědí.

Jak již bylo poukázáno v kapitole o domácím násilí, tak v případě rozhodnutí o vykázaní dochází často k problémům při realizaci kontaktu násilného rodiče, který má zákaz pohybování se v blízkosti rodiče druhého, s dítětem, především z důvodu, že soudu není výslovně uložena povinnost upravit poměry nezletilého dítěte, je-li jeden z rodičů vykázan z rodinného prostředí. Doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, která působí na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně, dokonce uvedla, že: „Současná situace lze být označena jako časovaná bomba. V zájmu dítěte je nezbytně nutné upravit poměry vůči vykázanému pachateli.“ Vykázaný rodič se práva na styk s dítětem často neodbytně dožaduje a situace bývá komplikovaná pro druhého rodiče, i pro samotné dítě. Lze mít za to, že lhůta, po kterou rozhodnutí o vykázaní trvá, tj. 10 dní, není tak dlouhá, aby nezletilé dítě nezbytně nutně potřebovalo realizovat kontakt s násilným rodičem. Dle mnohých názorů by pro dítě bylo lepší, kdyby nastalo období klidu, kdy se nebude stýkat s násilníkem. Bylo by tedy vhodné, kdyby se rozhodnutí o vykázaní vztahovalo i na nezletilé dítě, aby nedošlo k násilnému vymáhání práva na styk s dítětem ze strany vykázaného rodiče. Součástí vykázaní je i uvedení totožnosti ohrožené a vykázané osoby a informování o právech a povinnostech vykázané osoby. Mezi osoby ohrožené by tedy mohlo být uvedeno i nezletilé dítě. Podobná situace platí na Novém Zélandu, kde se ochranný rozkaz k ochraně oběti osoby domácího násilí vztahuje i na děti z její rodiny dle novozélandské úpravy²⁶. Zároveň by však měla být ponechána možnost tento styk povolit, jestliže dítě projevuje naléhavé přání kontaktu s násilníkem a dává najevo lásku k němu. Nejvhodnější by bylo setkání formou tzv. asistovaného styku na neutrální půdě, kterou může být např. kontaktní centrum. V Evropě se můžeme též setkat s různými zařízeními, která poskytují služby v souvislosti se stykem rodiče s dítětem, např. ve Francii (Lieux d'accueil pour l'exercice des drops de visite), v Anglii a Skotsku (Child Contact Centre) aj. Co se týče doby po skončení vykázaní, měl by být podle konkrétního případu upraven styk s nezletilým dítětem. Modelový zákon z USA však obsahuje domněnky, že jakákoliv péče pachatele domácího násilí je v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte.

Otázka č. 5: *Považujete z adekvátní, že zákon o rodině zvýhodňuje nezletilé rodiče, kteří uzavřou manželství tím, že jim přiznává způsobilost k právním úkonům vůči jejich dítěti v plném rozsahu? Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?*

ANO 53 %	Spíše ANO 19 %	Spíše NE 0 %	NE 19 %	Nelze jednoznačně odpovědět 9 %
-------------	-------------------	-----------------	------------	------------------------------------

V případě otázky č. 5 byla značná převaha kladných odpovědí (možnost ANO zvolilo 53% dotázaných, Spíše ANO 19% respondentů), můžeme tedy konstatovat, že dle znalců v oboru je situace, která se týká nezletilých rodičů v našem právním řádu řešena vhodně a není nutné vymýšlet vhodnější alternativy.

²⁶ Novozélandská úprava (§ 16, Domestic Violence Act, 1995 No 86)

Otázka č. 6: *Rodiče, kteří nemají plnou (popř. mají omezenou) způsobilost k právním úkonům nejsou nositelé rodičovské zodpovědnosti a nemohou vykonávat práva a povinnosti z ní vyplývající, jako je např. výchova. Zdá se Vám to vhodné? Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?*

ANO 16%	Spíše ANO 6%	Spíše NE 13%	NE 56%	Nelze jednoznačně odpovědět 9%
------------	-----------------	-----------------	-----------	-----------------------------------

Z názoru dotázaných odborníků vyplývá, že převažují názory, které se domnívají, že stávající situace v souvislosti s rodiči, kteří nemají plnou způsobilost k právním úkonům, a jejich nezletilými dětmi, není řešena vhodným způsobem (odpověď NE, zvolilo 56% dotázaných, Spíše NE 13% dotázaných, celkem tyto dvě možnosti zastoupily 69 % odpovědí).

Již v kapitole o rodičích, kteří nemají plnou způsobilost k právním úkonům, bylo poukázáno na různé problematické záležitosti v souvislosti s právním vztahem s jejich nezletilými dětmi a zákonem. Jednou z nich je např. situace, kdy je rodič omezen, popř. zbaven, způsobilosti k právním úkonům, které vůbec nemusí souviset se schopností vychovávat dítě (např. v oblasti s nakládáním s větším obnosem peněz), je rodič omezen i ve výkonu rodičovství. Rozhodnutí o omezení, příp. zbavení právní způsobilosti by z povahy věci tedy neměly mít stejné právní následky jako omezení, příp. zbavení rodičovské zodpovědnosti. Mnohem vhodnější by bylo, kdyby zároveň se vznikem omezení popř. zbavení způsobilosti k právním úkonům rodiče bylo jasně definováno, co to znamená pro vztah rodiče s dítětem a rodiči by tak byla ponechána rodičovská zodpovědnost. Soud by tedy mohl přistoupit ke každému případu individuálně a podle schopností konkrétního rodiče by upravil i vztah vůči nezletilému dítěti, což dokládá i kazuistika (příloha č. 9: Kazuistika). Dále je nutno zmínit, že při vytváření zprávy o omezení právní způsobilosti se postupuje negativním či pozitivním výčtem²⁷. Mnohem vhodnější by bylo použít výčet negativní a na základě uvážení soudu vyloučit rodičovskou zodpovědnost.

3.2.4 Závěr dotazníkového šetření mezi odborníky

Závěrem můžeme konstatovat, že došlo k úspěšné analýze názorů znalců v oboru na problematické jevy v Zákoně o rodině, přičemž odpovědi, které nesouhlasily se současným řešením různých situací, byly zastoupeny rozhodně častěji než souhlasné názory. Některé domněnky byly též podpořeny přiloženými kazuistikami. Úspěšně se také podařilo navrhnout, jak by bylo možné různé věci zlepšit a upravit platné normy. Samozřejmě se jedná pouze o návrh, který bude s největší pravděpodobností publikován odbornými konzultanty. Také bylo reagováno na návrh úprav v Zákoně o rodině.

²⁷ Negativní výčet- je vypsáno, k čemu všemu osoba není způsobilá. Positivní výčet- je vypsáno, k čemu všemu osoba je způsobilá

4 ZÁVĚR A DISKUSE

V práci bylo pojednáno o institutu rodičovské zodpovědnosti, jehož hlavní principy vychází ze Zákona o rodině. S potěšením můžu konstatovat, že všechny vytyčené cíle práce byly splněny.

Úkolem teoretické části práce byla analýza informací, které souvisí s rodičovskou zodpovědností. Byly stručně vysvětleny klíčové pojmy jako rodič, vznik rodičovství, rodičovská zodpovědnost aj. Také byly nastíněny práva a povinnosti rodičů vyplývající zejména z rodičovské zodpovědnosti a jejich výkon. Došlo k popsání výchovných prostředí, do kterých může být dítě umístěno po rozvodu jeho rodičů. Byly též osvětleny modifikace rodičovské zodpovědnosti, kterými mohou být její pozastavení, omezení a zbavení. Závěr teoretické části práce patřil faktickým modifikacím rodičovské zodpovědnosti, ke kterým dochází například v případech, kdy je rodič ve výkonu trestu odnětí svobody, má zákaz styku s dítětem, nedosáhl věku zletilosti, nemá plnou způsobilost k právním úkonům aj. V průběhu všech kapitol bylo nastíněno, že zákonodárce na různé věci reaguje poněkud nekonkrétně a rozporuplně.

Prvním cílem praktické části práce bylo zjištění informovanosti studentů o rodičovské zodpovědnosti. S lítostí můžu poznamenat, že respondenti brněnských víceletých gymnázií prokázali velkou neznalost, přičemž setkání se se situací, která s rodičovskou zodpovědností souvisí, potvrdilo 73 % studentů. Za alarmující lze považovat skutečnost, že pouhých 59 % dotázaných bylo schopno správně vymezit věk nezletilého dítěte. Znalost pojmu střídavá výchova prokázalo 56 % respondentů, což není příliš vysoké číslo, např. kvůli stoupající hladině rozvodovosti s nezletilým dítětem (viz. příloha č. 3: Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí), kde děti mají právo projevit své přání s tím, že na jejich názor je brán patřičný důraz. Povědomí studentů o možných alternativách výchovných prostředí po rozvodu rodičů by tedy mělo být vyšší. Stejně tak rozhodnutí o vykázaní jako prostředek proti domácímu násilí zná pouhých 39 % dotázaných. Pozoruhodný je též poznatek, který přineslo srovnání odpovědí chlapců a dívek. Vyplývá z něj, že dívky jsou více všímavé, protože se častěji setkaly se situacemi, které souvisí s rodičovskou zodpovědností. Celkově je informovanost studentů malá, z toho důvodu sledávám užitečné zvýšit znalosti respondentů např. přednáškou s dotazy, kterou bych ráda uskutečnila při případném úspěchu práce.

Druhý cíl praktické části práce bylo zjištění postojů oslovených znalců v oboru na diskutabilní záležitosti, které souvisí s rodičovskou zodpovědností, resp. s dikcí Zákona o rodině a dalších zákonů, které se rodičovské zodpovědnosti dotýkají. Můžu poznamenat, že celkový pohled odborníků na rozporuplné znění zákona je poněkud negativní. Proto byl na základě myšlenek znalců sestaven návrh na úpravu Zákona o rodině. Přesná definice jeho znění nebyla vždy vytvořena, mnohdy bylo spíše poukázáno na to, v čem je současná situace nevhodná, a jak by bylo možné případné úpravy směřovat. Návrhy na změnu se nejčastěji týkaly faktických modifikací rodičovské zodpovědnosti. Zde můžu uvést např. návrh úprav v souvislosti s domácím násilím a rozhodnutím o vykázaní, návaznost rozhodnutí o zákazu styku rodiče s dítětem při vzniku zbavení rodičovské zodpovědnosti aj. Byla také vytvořena analýza postojů na různá výchovná prostředí po rozvodu rodičů, v této souvislosti došlo k reakci na plánované novely v Zákoně o rodině. Nutno zmínit, že některé případy byly podloženy kazuistikami, které poskytl ÚMČ, Brno, Kr. Pole. Výsledky, které přineslo dotazníkové šetření mezi znalci v oboru, budou s největší pravděpodobností publikovány odbornými konzultanty.

Závěrem je třeba zdůraznit, že rodinné právo je zřejmě nejvíce problematická právní oblast vůbec. Správné řešení a postupy se zde nedají jednoznačně určit, protože každý případ je individuální a nedá se jej zobecnit. Rodina a výchova dítěte mají ve vývoji každého jedince nenahraditelnou úlohu, a proto by k nim rodiče měli přistupovat s maximální zodpovědností. Právě proto by pro každé nezletilé dítě bylo vhodnější omezit zásahy soudů do výkonu rodičovské zodpovědnosti a nahradit je vhodným výchovným prostředím překypujícím láskou, péčí, obětavostí a ochotou.

POUŽITÁ LITERATURA

Zákony a mezinárodní úmluvy

1. zák. č. 94/1963 Sb., zákon o rodině (ZOR)
2. zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (OSŘ)
3. zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TZk)
4. zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (OZ)
5. zák. č. 135/2006 sb. ze dne 14. března 2006, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím
6. sděl. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, 20. 11. 1989 OSN
7. sděl. 91/2005 Sb. m. s., Úmluva o styku s dítětem, 15. 5. 2003 Štrasburk
8. zák. č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře
9. zák. č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně právní ochraně (ZSPO) a jeho novelizace zák. č. 134/2006 Sb. – Změna zákona o sociálně-právní ochraně dětí
10. zák. č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby
11. zák. č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
12. zák. č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách
13. zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád (TŘ)
14. zák. č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Knižní díla

1. Choděra, O. Partnerství, manželství a paragrafy. 1.vyd. Praha: Grada publishing, 2002, 107 stran. ISBN 80-247-0217-7
2. Králíčková, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 stran. ISBN 978-80-210-5053-2
3. Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 384 stran. ISBN 80-210-2706-1
4. Úplné znění zákona, č.691. 1.vyd. Sagit, 2008, 160 stran.
5. Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 3.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 stran. ISBN 80-210-3974-4
6. Michalčáková, R. Strachy v období rané adolescence. 1.vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu- Barrister&Principal, 2007,149 stran. ISBN 978-80-87029-15-2
7. Francová, M.,Dvořáková, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. 1.vyd. Praha: ASPI a.s., 2008, 243 stran. ISBN 978-80-7357-350-8
8. Eliáš, K.,Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1.vyd.Praha:Linde a.s., 2001, 302 stran. ISBN 80-7201-303-0
9. Hrušáková, M. Zákon o rodině- komentář. 3.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005, 478 stran. ISBN 80-7179-912-2
10. Holub, M., Nová, H., Zákon o rodině a předpisy s ním související. 4.vyd. Praha: Linde a.s., 2000, 717 stran. ISBN 80-7201-209-6

11. Knappová, M., Švestka, J. Občanské právo hmotné 3. 3.vyd. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2002, 332 stran. ISBN 80-86395-44-8
12. Buskotte, A. Z pekla ven, žena v domácím násilí. 1.vyd. Brno: Computer Press, a.s., 2008, 176 stran. ISBN 978-80-251-1786-6
13. Průchová, B., Novák, T. Jak přežít rozvodové peklo. 1. vyd. Brno: JOTA s.r.o., 2004, 197 stran. ISBN 80-7217-294-8
14. Vargová-Marvánková, B. a kol., Partnerské násilí. 1.vyd. Praha: Linde s.r.o., 2008, 159 stran. ISBN 978-80-86131-76-4
15. Voňková, J., Spoustová, I. Domácí násilí. 2.vyd. Praha: proFem,o. p. s., 2008, 244 stran. ISBN 978-80-903626-7-3
16. Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. 1.vyd. Praha: Eurounion, s.r.o., 2001, 364 stran. ISBN 80-7317-002-7
17. Doležal, J. Jak otcové přicházejí o děti. Týdeník Reflex, 6. 1. 2011, č. 1, s. 36-38
18. Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2004, 183 stran. ISBN 80-7178-906-2
19. Průchová, B. Slušný rozvod. 1. vyd. Brno: ERA, 2002, 114 stran. ISBN 80-86517-25-X
20. Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, 226 stran. ISBN 978-80-7255-163-7
21. Sobek a kol. Práva lidí s mentálním postižením. 1. vyd. Praha: Portus Praha, o. s., 2007, 99 stran. ISBN 978-80-239-9399-8
22. Kašíková, M. Národní plán pro vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010-2014. 1. vyd. Praha: Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, 2010, 55 stran. ISBN 978-80-7440-024-7
23. Radková, L. Aktuální ne problémy lidí s mentálním postihnutím. 1. vyd. České Budějovice: Vlastimil Johanus TISKÁRNA, 2009, 81 stran. ISBN 978-80-7394-185-7
24. Nový K. a kol. Právní rádce invalidních občanů. 3. vyd. Praha: Panorama Praha, 2009, 446 stran. ISBN 80-7038-152-3
25. Štřílková, P., Fryšták, M. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím. 1.vyd. Ostrava: NOVOPRESS s. r. o., 2009, 91 stran. ISBN 978-80-7418-020-0
26. Schneider, H. J. Domácí násilí (Informace a praktické rady pro ohrožené osoby). 3. vyd. Pardubice: Nakladatelství MJF, 2009, 10 stran. ISBN 978-80-86284-82-8
27. Králíčková, Z. a kol. Právo proti domácímu násilí. Zatím nevydáno, vyjde během r. 2011.

Knižní díla použitá k vytvoření dotazníku

1. Hayes, N. Aplikovaná psychologie. 1.vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003, 220 stran. ISBN 80-7178-807-4
2. Ferjenčík, J. Úvod do metodologie psychologického výzkumu. 2.vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 264 stran. ISBN 978-80-7367-815-9
3. Kohoutek, R. Základy užité psychologie. 2.vyd. Brno: Akademické nakladatelství cerm, s.r.o., 2002, 544 stran. ISBN 80-214-2203-3

Internetové stránky

1. Samková, K. Nový zákon o rodině na obzoru, použito dne 17. 11. 2010. Dostupné z URL: <http://www.lawyers.cz/czech/cosmopolitan/novy-zakon-o-rodine-na-obzoru.html>
2. Internetové stránky pravni.nazory.cz. Vývoj institutů držby vydržení v občanskoprávních kodexech platných na našem území, použito dne: 17. 11. 2010. Dostupné z URL: <http://pravni.nazory.cz/obcanske-pravo/vyvoj-institutu-drzby-a-vydrzeni/>
3. Internetové stránky policie.cz. Vykázání dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, použito dne 20. 11. 2010. Dostupné z URL: <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-institut-vykazani.aspx>
4. Internetové stránky sagit.cz. Sbírka zákonů, Zákon ze dne 14. března 2006, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, použito dne 20. 11. 2010. Dostupné z URL: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06135&cd=76&typ=r>
5. Internetové stránky businesscenter.cz. Hlava druhá: Předběžná opatření a zajištění důkazu, použito dne 20. 11. 2010. Dostupné z URL: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/osr/cast2h2.aspx>
6. Švehlová, M. Výkon rodičovské zodpovědnosti a syndrom zavrženého rodiče. Diplomová práce, 2010. Právnická fakulta MU. Dostupné z URL: http://is.muni.cz/th/170227/pravf_m?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DV%3%BDkon%20rodi%4%8Dovsk%C3%A9%20zodpov%4%9Bdnosti%20a%20syndrom%20zavr%C5%BEen%C3%A9ho%20rodi%4%8De%26start%3D1
7. Internetové stránky sbirkazakonu.info. Zákon o rodině paragraf § 27, použito dne 28. 11. 2010. Dostupné z URL: <http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-rodine/dohoda-o-styku-rodicu-s-ditetem-nepotrebuje-s.html>
8. Internetové stránky pravnik.cz. Určení otcovství, použito dne 2. 12. 2010. Dostupné z URL: <http://www.pravnik.cz/a/90/urceni-otcovstvi.html>
9. Internetové stránky czso.cz. Obyvatelstvo, rodiny a domácnosti, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné z URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatky_a_rozvody_1950_2009
10. Internetové stránky czso.cz. Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné z URL: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003F1C64>
11. Internetové stránky justice.cz. Ročenky MSp²⁸, použito dne 11. 1. 2011. Dostupné z URL: <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>
12. Internetové stránky stopnasili.cz. Domácí násilí: statistiky, zprávy, studie, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné z URL: <http://www.stopnasili.cz/verejnost/dn-statistiky-zpravy-studie.html>
13. Internetové stránky sbirkazakonu.info. Občanský soudní řád (99/1963 Sb.), použito dne 30. 12. 2010. Dostupné z URL: <http://www.sbirkazakonu.info/obcansky-soudni-rad/>
14. Internetové stránky sbirkazakonu.info. Občanský zákoník (40/1964 Sb.), použito dne 30. 12. 2010. Dostupné z URL: <http://www.sbirkazakonu.info/obcansky-zakonik/>

²⁸ MSp= Ministerstvo spravedlnosti České republiky

15. Internetové stránky stopnasili.cz. Úmluva o právech dítěte, použito dne 15. 9. 2010.
Dostupné na URL: http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf
16. Internetové stránky business.center.cz Trestní zákoník, použito dne 25. 12. 2010.
Dostupné na URL: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/>
17. Internetové stránky volny.cz/bona-linka. Statistické údaje za rok 2005, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné z URL: <http://www.volny.cz/bona-linka/rok-2005.html>
18. Internetové stránky czso.cz. Demografická ročenka ČR 2009, použito dne 12. 1. 2011.
Dostupné z URL: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/4019-10>
19. Internetové stránky sbirkazakonu.info. Zákon o rodině (94/1963 Sb.), použito dne 30. 10. 2010. Dostupné z URL: <http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-rodine/>
20. Internetové stránky zakony-online.cz. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, použito dne 15. 1. 2011. Dostupné z URL: <http://zakony-online.cz/?s149&q149=all>
21. Internetové stránky psp.cz. Sněmovní tisk 205/0, novela z. o rodině, použito dne 15. 1. 2011. Dostupné z URL:
<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=205&CT1=0>
22. Internetové stránky jarodic.cz. Rozvod: střídavá a společná péče, použito dne 20. 1. 2011.
Dostupné z URL: <http://www.jarodic.cz/cz/rozvod-stridava-a-spolecna-pece.php>
23. Internetové stránky radio.cz. Výhody a nevýhody společné či střídavé péče o dítě, použito dne 23. 1. 2011. Dostupné z URL:
<http://www.radio.cz/cz/rubrika/pravnik/vyhody-a-nevyhody-spolecne-ci-stridave-pece-o-dite>

Seznam použitých obrázků

Obrázek 1: Rozložení podle pohlaví.....	29
Obrázek 2: Rozložení podle věku respondentů	29
Obrázek 3: Rozložení škol respondentů.....	29
Obrázek 4: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: <i>Setkal jste se někdy ve svém okolí se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?</i>	30
Obrázek 5: Procentuální zastoupení odpovědí dívek na otázku: <i>Setkal jste se někdy ve svém okolí se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?</i>	30
Obrázek 6: Procentuální zastoupení odpovědí chlapců na otázku: <i>Setkal jste se někdy ve svém okolí se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?</i>	31
Obrázek 7: Procentuální zastoupení respondentů na otázku: <i>Jestliže jste odpověděl/a kladně na otázku č. 1, uveďte, kde jste se s nějakou ze situací setkal/a:</i>	31
Obrázek 8: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: <i>Jaké je věkové vymezení nezletilého dítěte?</i>	32
Obrázek 9: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: <i>Představte si následující situaci: Rodiče se neshodnou na podstatné věci ve výchově dítěte, kterou může být např. výběr školy, změna jména dítěte aj. Kdo rozhodne?</i>	33
Obrázek 10: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: <i>Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?</i>	34
Obrázek 11: Procentuální zastoupení odpovědí dívek na otázku: <i>Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?</i>	35
Obrázek 12: Procentuální zastoupení odpovědí chlapců na otázku: <i>Setkal jste se někdy s pojmem tzv. střídavá výchova?</i>	35
Obrázek 13: Procentuální srovnání odpovědí respondentů na otázku: <i>Myslíte si, že soud může zakázat styk rodiče s dítětem?</i>	36
Obrázek 14: Procentuální zastoupení odpovědí na otázku: <i>V případě domácího násilí může Policie ČR okamžitě zasáhnout. Jaký krok může učinit?</i>	37
Obrázek 15: Procentuální zastoupení odpovědí respondentů na otázku: <i>Myslíte, že nezletilí rodiče mají vůči jejich dítěti stejné postavení jako zletilí rodiče?</i>	37
Obrázek 16: Rozložení profesí dotázaných odborníků	Chyba! Záložka není definována.

Seznam použitých citací

- [1] Listina základních práv a svobod, sděl. 2/1993 Sb., nabylo účinnosti dne 1. 1. 1993
- [2] Choděra, O. Partnerství, manželství a paragrafy. 1.vyd. Praha: Grada publishing, 2002, 107 stran. ISBN 80-247-0217-7
- [3] Úmluva o právech dítěte, sděl. 104/1991 Sb.,20.11.1989 OSN
- [4] Michalčáková, R. Strachy v období rané adolescence. 1.vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu- Barrister&Principal, 2007,149 stran. ISBN 978-80-87029-15-2
- [5] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 384 stran. ISBN 80-210-2706-1
- [6] Choděra, O. Partnerství, manželství a paragrafy. 1.vyd. Praha: Grada publishing, 2002, 107 stran. ISBN 80-247-0217-7
- [7] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 3.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 stran. ISBN 80-210-3974-4
- [8] Choděra, O. Partnerství, manželství a paragrafy. 1.vyd. Praha: Grada publishing, 2002, 107 stran. ISBN 80-247-0217-7
- [9] Francová, M.,Dvořáková, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. 1.vyd. Praha: ASPI a.s., 2008, 243 stran. ISBN 978-80-7357-350-8
- [10] Francová, M.,Dvořáková, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. 1.vyd. Praha: ASPI a.s., 2008, 243 stran. ISBN 978-80-7357-350-8
- [11] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 384 stran. ISBN 80-210-2706-1
- [12] Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 384 stran. ISBN 80-210-2706-1
- [13] Schneider, H. J. Domácí násilí (Informace a praktické rady pro ohrožené osoby). 3. vyd. Pardubice: Nakladatelství MJF, 2009, 10 stran. ISBN 978-80-86284-82-8
- [14] Buskotte, A. Z pekla ven, žena v domácím násilí. 1.vyd. Brno: Computer Press, a.s., 2008, 176 stran. ISBN 978-80-251-1786-6
- [15] Buskotte, A. Z pekla ven, žena v domácím násilí. 1.vyd. Brno: Computer Press, a.s., 2008, 176 stran. ISBN 978-80-251-1786-6
- [16] Vargová-Marvánková, B. a kol., Partnerské násilí. 1.vyd. Praha: Linde s.r.o., 2008, 159 stran. ISBN 978-80-86131-76-4
- [17] Králíčková, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 stran. ISBN 978-80-210-5053-2
- [18] Sobek a kol., Práva lidí s mentálním postižením. 1. vyd. Praha: Portus Praha, o. s., 2007, 99 stran. ISBN 978-80-239-9399-8

[19]Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, 226 stran. ISBN 978-80-7255-163-7

[20]Internetové stránky psp.cz. Sněmovní tisk 205/0, novela z. o rodině, použito dne 15. 1. 2011. Dostupné na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=205&CT1=0>

[21]Internetové stránky psp.cz. Sněmovní tisk 205/0, novela z. o rodině, použito dne 15. 1. 2011. Dostupné na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=205&CT1=0>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1: Právní domněnky určování otcovství

Příloha č. 2: Sňatky a rozvody v letech 1950-2009

Příloha č. 3: Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí

Příloha č. 4: Četnost výskytu modifikace výkonu rodičovské zodpovědnosti

Příloha č. 5: Dotazník určený pro studenty

Příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů

Příloha č. 7: Náhradní výchova

Příloha č. 8: Dotazník pro odborníky

Příloha č. 9: Kazuistika

Příloha č. 10: Přehled počtu vykázaní v ČR v letech 2007-2009

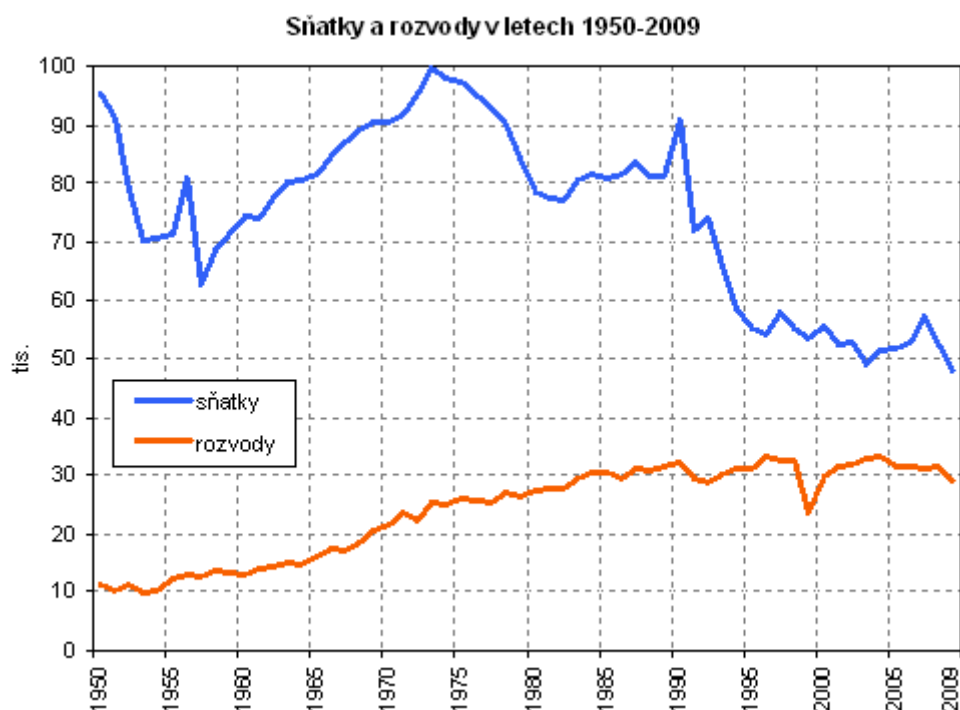
Příloha č. 11: Zásah do styku rodičů s dětmi v roce 2009

Příloha č. 12: Způsobilost k právním úkonům v roce 2009

Příloha č. 1: Právní domněnky určování otcovství

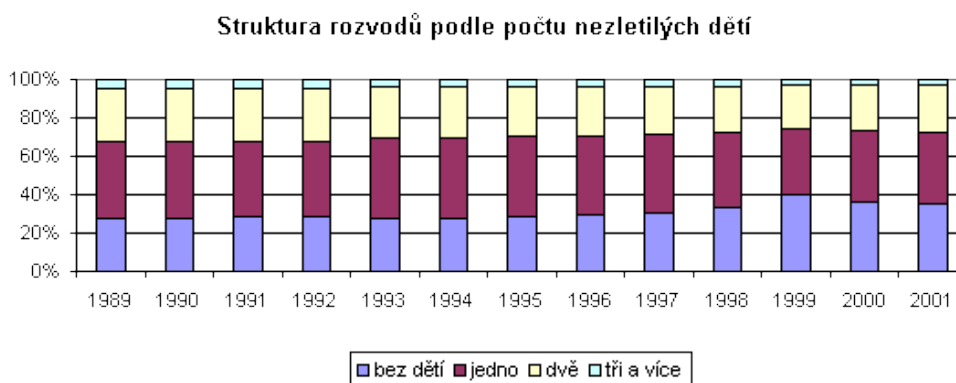
První domněnka vychází z účelu manželství a předpokládaného, v praxi obvyklého stavu. Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky. Druhá domněnka, která nastupuje v případě, že je první vyloučena nebo otcovství z ní vyplývající popřeno, považuje za otce muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem. Prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem. Souhlasným prohlášením rodičů lze určit otcovství k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Nedošlo-li k určení otcovství podle předchozích ustanovení, nastupuje domněnka třetí, podle níž může dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud. Za otce se považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než 180 a více než 300 dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevyklučují. První i druhá domněnka o určení otcovství mohou být u soudu popřeny. O ustanoveních zabývajících se popřením otcovství ale pojednává samostatné články § 57 -§ 62a, ZOR.

Příloha č. 2: Sňatky a rozvody v letech 1950-2009

Zdroj: Internetové stránky czso.cz. Obyvatelstvo, rodiny a domácnosti, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné na:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatky_a_rozvody_1950_2009

Příloha č. 3: Struktura rozvodů podle počtu nezletilých dětí

Rok	Počet nezletilých dětí			
	0	1	2	3+
1989	27,9	39,3	27,9	4,9
1990	27,8	39,7	27,9	4,6
1991	28,3	39,6	27,5	4,6
1992	28,3	39,8	27,5	4,4
1993	28,0	41,0	26,9	4,1
1994	28,0	41,7	26,2	4,1
1995	29,0	41,4	25,7	3,9
1996	29,2	41,3	25,7	3,8
1997	30,4	40,9	25,1	3,6
1998	33,1	39,0	24,1	3,8
1999	40,1	34,6	22,2	3,1
2000	35,8	37,3	23,6	3,3
2001	35,0	37,8	24,0	3,2

Zdroj: Internetové stránky czso.cz. Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné na:

<http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003F1C64>

Příloha č. 4: Četnost výskytu modifikace výkonu rodičovské zodpovědnosti

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	Indicator
Rodičovská zodpovědnost	1 024	941	872	966	1 180	<i>Parental responsibility</i>
z toho rodičovské zodpovědnosti zbavena						<i>Stripped of parental responsibility</i>
Matka	121	132	123	159	136	<i>Mother</i>
Otec	207	168	173	173	202	<i>Fater</i>
oba rodiče	123	109	123	115	153	<i>Both parents</i>

Zdroj: Internetové stránky czso.cz. Obyvatelstvo, rodiny a domácnosti, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/select_obyvatelstvo

Příloha č. 5: Dotazník určený pro studenty

Pohlaví: Muž Žena Věk:

Vzdělání: bez vzdělání Základní

1. Setkal jste se někdy osobně se situací jako je: rozvod rodičů s nezletilým dítětem, vykázaní pachatele domácího násilí, nezletilé rodičovství aj.?
 Ano Ne
2. Jestliže jste odpověděl/a kladně na otázku č. 1, uveďte, kde jste se s nějakou ze situací setkal/a:
 Vlastní zkušenost Okruh rodiny či přátel
 Vzdálený okruh rodiny či známých
3. V kolika letech nabývá nezletilé dítě zletilosti?
 Ve věku 15-ti let Ve věku 18-ti let Ve věku 21 let Jiné (uveďte jaké):.....
4. Myslíte, že ve vztahu k nezletilému dítěti mají jeho rodiče **rovnocenné postavení**? (myšleno v běžné rodině, která se skládá z rodičů a dětí)
 Ano Ne
5. Jestliže ne, kdo z nich má **privilegované postavení**?
 Matka Otec
6. Představte si následující situaci: Rodiče se neshodnou na podstatné věci ve výchově dítěte, kterou může být např. výběr školy, změna jména dítěte aj. Kdo rozhodne?
 Prarodiče Soud
 Sociální pracovník Škola, popř. školka, kterou dítě navštěvuje
7. Setkal jste se někdy s pojmem tzv. **střídavá výchova**?
 Ano Ne
8. Jestliže ano, pokuste se vysvětlit, co tento pojem znamená:

9. Setkal jste se někdy s pojmem tzv. **společná výchova**?
 Ano Ne
10. Jestliže ano, pokuste se vysvětlit, co tento pojem znamená:

11. Myslíte si, že soud může **zakázat styk** rodiče s dítětem?
 Ano Ne
12. V případě **domácího násilí** může Policie ČR okamžitě zasáhnout. Jaké kroky může učinit?
 Okamžitě zatknout pachatele bez soudního příkazu
 Okamžitě zajistit oběti nové bydliště včetně změny identity
 Okamžitě vykázat pachatele z domu na dobu 10-ti dnů
13. Myslíte, že **nezletilí rodiče** mají vůči jejich dítěti stejné právní postavení jako zletilí rodiče?
 Ano Ne

Příloha č. 6: Úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů

Rok	celkový počet rozvodů	% dětí svěřených do péče matky	% dětí svěřených do péče otce	% dětí svěřených do péče společné / střídavé vých.*	% dětí svěřených do péče jiné osobě
1998	32 363	92,51	6,88	0,13	0,48
1999	23 657	90,86	7,16	1,54	0,44
2000	29 704	90,17	7,35	1,90	0,58
2001	31 586	90,23	7,30	2,01	0,46
2002	31 758	89,47	7,93	2,14	0,46
2003	32 824	89,38	7,99	2,24	0,39

* poměr dětí svěřených do společné a střídavé výchovy je přibližně 1:9 ve prospěch výchovy střídavé

Zdroj: Internetové stránky czso.cz. Obyvatelstvo, rodiny a domácnosti, použito dne 12. 1. 2011. Dostupné na:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatky_a_rozvodny_1950_2009

Příloha č. 7: Náhradní výchova

Úmluva o právech dítěte jasně říká, že dítě může být od svých rodičů odděleno, je-li to nezbytné a v jeho zájmu. Jedná se o situace, kdy dítě nemůže vyrůstat ve své přirozené rodině, zejména tehdy, když rodiče nejsou z objektivních či subjektivních důvodů schopni se postarat o dítě. Co se s ním tedy děje? Možností je několik. V první řadě je potřeba zdůraznit, že tato opatření jsou chápána jako řešení krize přirozené rodiny a primárně slouží jako služba dítěti, nejlépe na omezenou dobu. K rozhodnutí o těchto opatřeních by mělo být přistoupeno až po vyčerpání všech pokusů o podporu původní biologické rodiny. Dítě je rozhodnutím soudu umístěno do náhradní rodinné péče a má právo udržovat kontakt s původní rodinou.

1. Osvojení

Osvojení je nejvýznamnější formou náhradní rodinné výchovy, mezi osvojencem a osvojitelem pak vzniká takový právní vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi, současně také zanikají vztahy s původní rodinou. Primárním cílem osvojení je zajistit dítěti stabilní a harmonický domov a můžeme jej chápat jako přijetí cizího dítěte za své. Osvojeno může být pouze dítě, které je nezletilé a tzv. osvojitelné tzn. opuštěné, osiřelé, popř. se nemůže vrátit do své původní rodiny. K rozhodnutí o osvojení je potřeba souhlasů rodičů, avšak jsou stanoveny výjimky v ZOR, § 68. Předpoklady pro osvojení jsou: nedostatečné či chybějící rodinné prostředí, souhlas nezletilého dítětem zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí, existence vhodného budoucího osvojitele a jeho vůle dítě osvojit a obligatorní (neadopční) péče. Tyto předpoklady nemusí být nutně splněny, podrobně o nich již pojednáno nebude. Osvojení můžeme rozdělit podle: míry začlenění, z hlediska osvojených osob, s ohledem na možnost zrušení či dle místa budoucího bydliště dítěte. Osvojení je právně upraveno v ZOR, § 63-77.²¹

2. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby

Svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby se zabývá § 45, ZOR, jedná se o nejvolnější formu náhradní rodinné výchovy. Nejčastěji dochází ke svěření do péče příbuzné osobě nezletilého dítěte, kdy soud jasně stanovuje rozsah práv a povinností vůči nezletilému dítěti. Jedná se o rozhodnutí, které se vztahuje na situace, kdy rodič není schopen o dítě pečovat, ale zároveň se předpokládá, že po odpadnutí určitých překážek bude možno, aby se dítě vrátilo do původní rodiny. Svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby dojde k zachování kontaktu rodiče s dítětem a placení výživného osobě, která o dítě pečuje. Rodiče nadále zůstávají zákonnými zástupci dítěte a mají právo rozhodovat o podstatných věcech v jeho výchově. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby zaniká dovršením zletilosti dítěte, smrtí jedné strany, popř. navrácení poměrů původní rodiny (§ 46, ZOR).

3. Pěstounská péče

Od r. 1973²¹ soud může svěřit dítě do péče pěstounské osoby, která poskytuje záruku řádné výchovy dítěte v případech, kdy se jeví, že sanace původní rodiny bude dlouhodobá. Na rozdíl od institutu svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby nepreferuje příbuzného dítěte, avšak jej nevylučuje. Při výběru pěstounů se nejčastěji dává přednost manželským párům, k zprostředkování pěstounské péče musí pěstouni splňovat mnoho požadavků. Hlavní náplní pěstounské péče je tedy pečovat o nezletilé dítě v době, kdy jeho rodičům v péči brání nějaká překážka, po jejíž odstranění dochází k navrácení dítěte do biologické rodiny. K rozhodnutí o pěstounské péči není potřeba souhlasu rodičů, avšak vztah mezi nezletilým dítětem a rodičem zůstává zachován. Rodiče zůstávají i nadále zákonnými zástupci dítěte a pěstouni mají povinnost 1x ročně informovat soud o tom, jak péče probíhá. Zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností navštěvují pěstounskou rodinu, kde dítě žije, nejméně jednou za šest měsíců. Pěstouni rozhodují pouze o běžných záležitostech týkajících se dítěte a nemají právo spravovat jeho majetek. Soud pěstounům vyplácí odměnu a stanovuje výživné, které platí rodiče nezletilého dítěte. Pěstounská péče může být individuální nebo vykonávaná v zařízení. Upravuje ji ZOR (§ 45 a-45 d), zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, či ZSPO (§ 20-27, § 44-46). Výhodou pěstounské péče je, že umožňuje vytvořit výchovné rodinné prostředí pro tzv. sociální sirotky, kteří nemohou být osvojeni z právních, zdravotních, psychologických či sociálních důvodů. Pěstounská péče je také vhodná pro skupinu sourozenců. K zániku pěstounské péče dochází dovršením zletilosti dítěte, úmrtím jedné strany, popř. rozhodnutím soudu.

4. Poručenství

K ustanovení poručníka dítěte dochází, jestliže rodiče dítěte zemřeli, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo byl pozastaven její výkon (§ 78, ZOR). Poručník nezletilého dítěte jej vychovává, zastupuje v právních úkonech a spravuje jeho jmění. Bývá ustanoven, když situace není vhodná k osvojení. Můžeme říct, že má téměř stejná práva jako rodiče dítěte (§ 81, ZOR), avšak k rozhodnutí o podstatné věci ve výchově dítěte potřebuje rozhodnutí soudu (§ 80 odst. 4, ZOR). Stejně jako u svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby, bývá poručníkem nejčastěji někdo z příbuzných, většinou doporučený rodiči. Nutno zmínit, že funkce poručníka je dobrovolná. Poručník je povinen spolupracovat se soudem a podávat mu informace o svěřené osobě a jejím jmění. K zániku poručenství dochází zproštěním poručnictví na návrh poručníka, odvoláním poručníka, nabytím zletilosti dítěte či smrtí. Poručenství je v ZOR upraveno § 78- § 82.

5. Ústavní výchova

K rozhodnutí o ústavní výchově dochází tehdy, jsou-li vyčerpány ostatní možnosti náhradní rodinné výchovy a soud o ní rozhoduje bez návrhu. Ústavní výchova je zakotvena v § 46, ZOR. Nařízení ústavní výchovy je hned po zbavení rodičovské zodpovědnosti druhým nejzávažnějším zásahem do vztahů rodiče a dítěte, soud k němu přistupuje pouze v případě, že toto rozhodnutí je v zájmu dítěte. Pokud pomínou důvody k nařízení ústavní výchovy, popř. vznikne možnost náhradní rodinné péče, pak ji soud zruší. „Podle ustanovení § 42 ZSPO zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které

se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho práva. Ochrana takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče. “ [21] Nutno říci, že dle § 76a, OSŘ může předseda senátu předběžným opatřením, které trvá tři měsíce, nařídit, aby bylo dítě předáno do péče osoby, kterou označí.²¹ Ústavní výchova může být poskytnuta v diagnostickém ústavu, dětském domově, výchovném ústavě či dětském domově se školou aj. Ústavní výchova zaniká rozhodnutím soudu nebo dosažením zletilosti dítěte, avšak rozhodnutím soudu může být prodloužena až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Příloha č. 8: Dotazník pro odborníky

Pohlaví: Muž Žena

Vzdělání: Středoškolské s maturitou Vysokoškolské

1. Příklad Vám vhodné rozhodnutí o výchovném prostředí dítěte formou tzv. společné výchovy?
 ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu?

2. Příklad Vám vhodné rozhodnutí o výchovném prostředí dítěte formou tzv. střídavé výchovy?
 ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu?

3. Domníváte se, že když soud rozhodne o zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti, tak by měl zahájit řízení i o omezení či zákazu styku rodiče s dítětem?
 ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?

4. Myslíte si, že náš právní řád dostatečně řeší problematiku týkající se styku s dítětem a pachatelem domácího násilí, který má zákaz pohybování se (tj. rozhodnutí o vykázní) v blízkosti druhého rodiče?
 ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?

5. Považujete za adekvátní, že Zákon o rodině zvýhodňuje nezletilé rodiče, kteří uzavřou manželství tím, že jim přiznává způsobilost k právním úkonům vůči jejich dítěti v plném rozsahu?
 ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?

6. Rodiče, kteří nemají plnou (popř. mají omezenou) způsobilost k právním úkonům nejsou nositelé rodičovské zodpovědnosti a nemohou vykonávat práva a povinnosti z ní vyplývající, jako je např. výchova. Zdá se Vám to vhodné? ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?

7. Zdá se Vám, že zákon dostatečně upravuje styk dítě a rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody?
 ANO Spíše ANO Spíše NE NE Nelze jednoznačně odpovědět
 Můžete, prosím, navrhnout vhodnější řešení v případě nesouhlasu se stávající dikcí zákona?

Příloha č. 9: Kazuistika

Shrnutí nejpodstatnějších informací z kazuistik, které poskytl ÚMČ, Brno -Kr. Pole.

1. Společná péče

Manželé se dvěma nezletilými dětmi se rozhodli, že se rozvedou a domluvili se, že i po rozvodu spolu zůstanou bydlet. Požadovali tedy výchovné prostředí pro nezletilé děti formou společné výchovy, soud jim tedy vyhověl. I po rozvodu sdíleli společnou domácnost, jeden z nich však vychovával jedno dítě, druhý dítě druhé. Každý z nich sdílel se svým dítětem pokoj. Po čase však začala narůstat jejich vzájemná konfrontace, otci se např. nelíbilo, jakým způsobem matka léčí syna, kterého neměl ve výchově aj. Proto dospěli k závěru, že celá situace je neúnosná a soud musel znovu rozhodovat o novém výchovném prostředí pro nezletilé děti, které žily několik měsíců v těchto podmínkách. Pokud by však platilo, že rodiče spolu pro realizaci společné výchovy musí dobře vycházet a sdílet společnou domácnost, dalo by se opakování podobné situace v budoucnu zabránit.

2. Zbavení rodičovské zodpovědnosti a zákaz či omezení styku

Rodiče čtyř dětí byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti ke třem ze svých dětí, u kterých byla následně nařízena ústavní výchova. V případě otce z důvodu pohlavního zneužívání dětí, v případě matky kvůli týrání a neohlášení činů otce, který byl následně ve výkonu trestu odnětí svobody po dobu tří let. Matka však děti navštěvovala v dětském domově a nadále pokračovala v týrání jejich nezletilých dětí. Kdyby zbavení rodičovské zodpovědnosti znamenalo i omezení či zákaz styku s dítětem, dalo by se takovým případům předejít.

3. Rodiče, kteří nemají plnou způsobilost k právním úkonům

1. Muž, který měl psychickou poruchu velice lehké podoby, nebyl zbaven ani omezen způsobilosti k právním úkonům. Od věku zletilosti žil v bytě, který mu poskytli rodiče. Celý život žil sám a chod jeho domácnosti byl bezproblémový. Když však jeho rodiče byli hodně staří, rozhodli se, že by bylo vhodnější, kdyby neměl možnost nijak nakládat s jeho bytem, protože by se mohlo velice snadno stát, že o něj přijde. Soud žádosti rodičů vyhověl a muž měl omezenou způsobilost k právním úkonům v oblasti nakládání s bytem. Kdyby se mu tedy narodilo dítě, nenáležela by mu rodičovská zodpovědnost a nemohl by jej vychovávat i přesto, že celý život se o sebe staral sám. Vhodnější by bylo, kdyby rodičovská zodpovědnost byla omezena pouze v souvislosti s nakládáním jmění dítěte.
2. Rodiče nezletilého dítěte, kteří neměli plnou způsobilost k právním úkonům (oba omezení ve způsobilosti, otec z důvodu schizofrenie a gamblerství, matka z důvodu epilepsie) se neustále pokoušeli získat do své péče syna, u kterého byla nařízena ústavní výchova. Měli zájem jej vychovávat, jezdili jej navštěvovat, avšak bylo evidentní, že by výchovu dítěte nezvládli. Synovi však při každé návštěvě slibovali, že jej příště vezmou domů, že změní sociální pracovníci apod. Celá věc měla negativní důsledky na jeho vývoj a situace se řešila asi deset let, následně bylo definitivně rozhodnuto o ústavní výchově. Kdyby rodičům bylo hned při narození syna jasné, že nenesou rodičovskou zodpovědnost, byla by situace mnohem méně komplikovaná.

Příloha č. 10: Přehled počtu vykázaní v ČR v letech 2007-2009

© IC BKB Ostrava

Zdroj: Králíčková, Z. a kol. Právo proti domácímu násilí. Zatím nevydáno, vyjde během r. 2011.

Příloha č. 11: Zásah do styku rodičů s dětmi v roce 2009

Styk s rodičů s dětmi	Celkem v ČR
První úprava styku s dětmi - matky	330
První úprava styku s dětmi – otce	2517
První úprava styku s dětmi – obou rodičů	23
Nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření) - matky	52
Nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření) - otce	558
Nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření) – oběma rodičům	4
Zakázán matce	0
Zakázán otci	28
Zakázán oběma rodičům	0

Zdroj: Internetové stránky portal.justice.cz. Ročenky MSp, Statistický přehled soudních agend, použito dne 20. 2. 2011. Dostupné na:

<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>

Příloha č. 12: Způsobilost k právním úkonům v roce 2009

Způsobilost k právním úkonům	Celkem v ČR
Rozhodnutí o zbavení způsobilosti účastníka k právním úkonům	34
Jiný výsledek řízení o zbavení způsobilosti účastníka k právním úkonům	32
Rozhodnutí o omezení způsobilosti účastníka k právním úkonům	24
Jiný výsledek řízení o omezení způsobilosti účastníka k právním úkonům	9
Rozhodnutí o vrácení způsobilosti účastníka k právním úkonům	1
Jiný výsledek řízení o vrácení způsobilosti účastníka k právním úkonům	14
Schválení dohody nebo jiného právního úkonu za účastníka Zbaveného/omezeného způsobilosti k právním úkonům	1
Neschválení dohody nebo jiného právního úkonu za účastníka zbaveného/omezeného způsobilosti k právním úkonům	3
Jiný výsledek řízení o dohodě nebo jiném právním úkonu za účastníka zbaveného/omezeného způsobilosti k právním úkonům	6

Zdroj: Internetové stránky portal.justice.cz. Ročenky MSp, Statistický přehled soudních agend, použito dne 20. 2. 2011. Dostupné na:

<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>